

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
SOCIALINĖS POLITIKOS FAKULTETO
SOCIALINIO DARBO KATEDRA**

RENATA JURKONYTĖ

Socialinio darbo studijų programa

Tema

MOKSLEIVIŲ SMURTAS PRIEŠ PEDAGOGUS MOKYKLOSE

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas
Doc. dr. Jolanta Pivorienė

Vilnius, 2007

Turinys

IVADAS	2
I. MOKSLEIVIŲ SMURTO PRIEŠ PEDAGOGUS PROBLEMOS TEORINIS PAGRINDIMAS	7
1.1. Filosofinis ir teisinis požiūris į žmogaus teisės, orumą ir moralines vertybes	7
1.1.1. Teisės aktai patvirtinantys ir ginantys pagrindines žmogaus teises	7
1.1.2. Žmogaus teisių ir orumo samprata	8
1.1.3. Vertybių samprata	10
1.2. Agresijos samprata ir agresiją aiškinančios teorijos	11
1.2.1. Instinktų – agresijos teorija	13
1.2.2. Frustracijos – agresijos teorija	14
1.2.3. Socialinio mokymosi agresijos teorija	15
1.2.4. Socialinė kognityvinė agresijos teorija	16
1.3. Socializacijos veiksniai, kaip priežastys skatinančios moksleivių elgtis agresyviai	18
1.3.1. Šeimos įtaka agresyviai moksleivių elgesiui	18
1.3.2. Mokyklos įtaka agresyviai moksleivių elgesiui	22
1.3.3. Bendraamžių įtaka agresyviai moksleivių elgesiui	23
1.3.4. Žiniasklaidos įtaka agresyviai moksleivių elgesiui	24
1.4. Pedagogų ir mokinių bendradarbiavimas mokykloje	26
1.4.1. Pedagogų ir mokinių bendradarbiavimas bei komunikacija pedagoginėje aplinkoje	26
1.5. Socialinio darbuotojo vaidmuo ir funkcijos gerinant santykius ir bendradarbiavimą tarp mokinių ir pedagogų	30
II. EMPIRINIO TYRIMO REZULTATŲ PRISTATYMAS	34
2.1. Duomenys apie tyrime dalyvavusius Druskininkų miesto bendrojo lavinimo mokyklų pedagogus	35
2.2. Smurto problemos bendrojo lavinimo mokykloje vertinimas	35
2.3. Pedagogų patirtis, susiduriant su prieš juos agresyviai besielgiančiais mokiniais	37
2.4. Smurtą iš mokinių patyrusių pedagogų bendradarbiavimas su mokyklos bendruomene ir kitomis institucijomis sprendžiant agresijos problemą ir gaunant paramą	40
IŠVADOS	52
REKOMENDACIJOS	54
LITERATŪROS SĄRAŠAS	56
SANTRAUKA	59
PRIEDAI	62

Ivadas

Žmogus yra vienintelė gyva būtybė, gimusi, kaip socialinis subjektas. Jo gyvastį palaiko gebėjimas santykiauti su žmonių ir gamtos aplinka. Jis bręsta fiziškai, psichologiškai ir dvasiškai. Taigi jo santykiai su aplinka tampa jo gyvenimo būdo priemone (Jovaiša 2001). Pradedant kalbėti apie mokinių ir pedagogų santykius reiktų paminėti tai, kad jie ne visada būna harmoningi, draugiški ir paremti abipusiu bendradarbiavimu. Kai kada nutinka taip, kad bendravimas tarp mokinio ir pedagogo tampa įtemptas arba perauga į destruktivų smurtaujančią mokinio elgesį, kuris neigiamai veikia pedagogus fiziškai ir psichiškai.

Apie smurtą kalbama kasdien, dažniausiai su tuo susijusi informacija mus pasiekia iš žiniasklaidos šaltinių, pažįstamų bei artimųjų. Minint smurtą, reiktų kalbėti ir apie nusikalstamumą. Asmuo prieš kitą asmenį panaudodamas bet kokią smurto formą daro nusikaltimą ir atlieka draudžiamą veiką, pažeisdamas visuomenės moralines ir teises normas. Nusikalstamos veiklos vykdytojais gali būti bet kokio amžiaus asmenys, ne išimtis ir mokyklą lankantys vaikai.

Remiantis viešosios policijos duomenimis, vaikai padaro apie penktadalį visų nusikalstamų veikų, o jaunuoliai nuo 14 iki 29 metų sudaro apie 60 proc. visų nusikaltusių asmenų. Pastarųjų metų oficialūs statistiniai duomenys rodo sąlyginį nepilnamečių nusikalstamumo stabilizavimąsi (2003 m. - 4 058 nusikalstamos veikos, padarytos nepilnamečių ar jiems dalyvaujant, 2004 m. – 3766, 2005 m. – 3784, 2006 m. – 3288 veikos) (Nusikalstamumas ir teisėsaugos institucijų veikla 2006, 2007). Žvelgiant į duomenis galima pastebėti, jog nepilnamečių nusikalstamumas mažėja, tačiau apie tai kalbant nereiktų pamiršti, jog nepilnamečių nusikalstamumas yra latentiškas. Tik visiškai ištyrus nusikalstamą veiką, galima sužinoti kas ją atliko, todėl tikroji nepilnamečių nusikalstamumo padėtis, nėra visiškai aiški.

Kartais tenka išgirsti, jog nusikaltimai, naudojant smurtą, vykdomi ir prieš pedagogus mokymo įstaigoje. Moksleivių smurtavimas prieš pedagogus egzistuoja ir tokiose Europos šalyse, kaip Vokietija, Šveicarija. Pastarojoje šalyje 2002 m. Mokytojų sąjungos surengtos apklausos rezultatai parodė, kad kas trečias pedagogas yra emociškai (psichiškai) išsekęs. Vieni pedagogai priversti kreiptis psichiatrų pagalbos, kiti ima nekęsti auklėtinių, - rašo mokyklos direktorius Valteris Wolfas «Zürcher Oberländer» laikraštyje (Butkus, 2004).

Analizuojant rastą literatūrą, galima pastebėti, jog daugiausiai dėmesio yra skiriama smurto naudojimui prieš nepilnamečius, o apie Lietuvoje pedagogų patiriamą smurtą iš mokinių, tyrimais paremtų duomenų nėra. Taip pat trūksta informacijos, apie pedagogams teikiamos pagalbos priemones patiriant smurtą iš mokinių. Pedagogai ir jų neigiama patirtis bendradarbiaujant su moksleiviais tarsi nustumiami į šalį ir pamirštami, nors pedagogai tokie pat žmonės, kaip ir kiti, o naudojant smurtą prieš juos yra pažeidžiamas orumas ir kitos žmogaus teisės.

Vien tik mokyklos socialinis pedagogas ar psichologas negali padėti išspręsti, minėtosios mokinių naudojimo prieš pedagogus smurto problemos. Todėl reikėtų numatyti tokias pagalbos galimybes, kai pedagogas gautų palaikymą ir už mokyklos ribų, teikiant sistemiską ir komandiniu darbu paremtą pagalbą. Taip pat nereiktų pamiršti ir mokinių, agresyviai besielgiančių su mokytojais, kadangi tik suteikiant pagalbą pedagogams ir nesiimant priemonių šalinant mokinių agresyvų elgesį, teigiamų rezultatų nebus.

Temos aktualumas ir naujumas. Vienu iš neigiamų visuomeninio gyvenimo padarinių yra nusikalstamumas. Agresijos tema nėra nauja studentų darbuose, tačiau šiuo darbu ketinama pažvelgti į kitą agresijos pusę, kada mokinių smurtas naudojamas prieš suaugusiuosius – mokytojus, mokymo įstaigoje. Pats smurto naudojimas prieš pedagogus skatina nusikalstamumo augimą. Todėl atskleisti ir įvertinti, smurto prieš pedagogus atsiradimo ir jo naudojimo priežastis, yra aktuali teorinė ir praktinė problema. Temos aktualumą rodo ir tas faktas, kad apie smurto naudojimą mokymo įstaigoje dažniausiai kalbama tik nepilnamečių (mokinių) atžvilgiu, taipogi paprastai daugiau dėmesio tenka bendram nepilnamečių nusikalstamumui, o tam tikros srities smurtiniam elgesiui ir jo priežasčių analizei, Lietuvoje skiriama gana mažai dėmesio.

Taip pat atkreipiamas dėmesys į tai, jog apibūdinami deviantinį moksleivio elgesį skirtingi autoriai (pavyzdžiui: V. Kučinskas ir R. Kučinskienė (2000), I. Leliūgienė (2003), G. Valickas (1997), A. Suslavičius (1999), D. W. Winnicott (2000)) naudoja skirtingas sąvokas smurtą bei agresiją. Tačiau minėtųjų sąvokų reikšmės panašios. Smurtas – vieno žmogaus (žmonių grupės) prievartos veiksmas prieš kitą žmogų (žmonių grupę), iš to turint kokios nors sau naudos ar pasitenkinimo. Agresija – puolimas, turint tikslą ką nors fiziškai sužaloti ar psichiškai paveikti (Kučinskas, Kučinskienė 2000). Nepaisant to, kad smurto ir agresijos terminai nevienodai apibrėžiami skirtinguose šaltiniuose, tačiau šiame darbe šios dvi sąvokos smurtas ir agresija bus naudojamos sinonimiškai.

Remiantis darbo tema kyla **probleminis klausimas**. Kaip dažnai mokytojai susiduria su prieš juos smurtaujančiais moksleiviais ir kokiomis formomis naudojamas, smurtas pasireiškia?

Praktinė darbo reikšmė. Darbe pateikta psichologijos, teisės, socialinių mokslų literatūros analizė ir sociologinio tyrimo rezultatai, kurie atskleidžia ir pagrindžia prieš pedagogus naudojamo smurto bendrojo lavinimo mokykloje tipus, priežastis ir padarinius. Pateikta magistrinio darbo medžiaga gali būti svarbi asmenims ieškantiems problemų sprendimo būdų dirbant su nepilnamečiais teisėsaugos, švietimo, psichologijos, socialinio darbo srityse. Atlikto tyrimo rezultatai turėtų papildyti esamą informaciją apie smurtą ir gali būti panaudoti toliau plėtojant, moksleivių naudojamo smurto prieš pedagogus mokyklose, tyrinėjimus.

Darbo tikslas – ištirti ir įvertinti, moksleivių naudojamo smurto apraiškas mokyklose pedagogų atžvilgiu, atskleidžiant pagalbos galimybes smurtą patyrusiems pedagogams.

Uždaviniai:

1. Įvertinti vertybių ir socializacijos veiksnių svarbą bei įtaką žmogui
2. Aptarti smurto atsiradimo ir naudojimo problemą visuomenėje
3. Atskleisti mokyklose dirbančių pedagogų patiriamą smurtą ir jo tipus
4. Išanalizuoti ir apibendrinti pedagogų nurodomus smurto atsiradimo veiksnius bei patirto smurto sukeltas pasekmes.
5. Nustatyti ir aptarti pagalbos galimybes, smurtą patiriantiems pedagogams

Tyrimo objektas - moksleivių naudojamas smurtas prieš pedagogus.

Hipotezė

Pedagogai dirbantys bendrojo lavinimo mokyklose, dažniausiai iš moksleivių patiria emocinį smurtą.

Darbo metodologija. Darbas paremtas agresiją aiškinančiomis teorijomis.

- ✓ Instinktų – agresijos teorija teigia, jog kiekvienas žmogus iš prigimties yra agresyvus, nes kiekvienas turi agresijos instinktą. Teorijos atstovai – Z. Feud, K. Lorenz.
- ✓ Frustracijos – agresijos teorija. Jos pagrindas yra frustracija. Tai procesas, kai individas norėdamas patenkinti savo norus ar poreikius susiduria su kokiomis nors kliūtimis trukdančiomis pasiekti savo tikslą. Būtent frustracija sukelia agresyvias reakcijas. Teorijos atstovai - L. Berkowitz, J. Dollard, N. Miller.

- ✓ Socialinio mokymosi agresijos teorija. Joje didžiausias dėmesys skiriamas mokymuisi stebint ir atkartojimui matytų elgesio formų. Agresija yra įvardijama kaip išmokta socialinio elgesio forma. Teorijos atstovas - A. Bandūra.
- ✓ Socialinė agresijos teorija teigia, jog agresyvų elgesį įtakoja gauta, perdirbta ir įsisavina informacija. Teorijos atstovai - K.A. Dodge, L. R. Huesmann.

Darbe naudojami tyrimo metodai :

- ✓ Teoriniai: mokslinės literatūros, atitinkančios darbo temą, analizė, palyginimas ir apibendrinimas.
- ✓ Empiriniai: klausimynas pedagogams, kuris padėjo: atskleisti pedagogų nuomonę apie smurto problemą bendrojo lavinimo mokyklose; nustatyti pedagogų patiriamą smurtą jo tipus; atskleisti pedagogams atsiradusias pasekmes patyrus iš moksleivių smurtą.
- ✓ Statistiniai: statistinė aprašomoji duomenų analizė, koreliacinė analizė naudojant Chi kvadrato kriterijaus metodą. Empirinių duomenų analizė atlikta naudojantis SPSS (angl. - Statistical Package for the Social Science) statistinės informacijos apdorojimo programiniu paketu, 14 ir 15 versija.

Darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, dvi dalys, tyrimo pagrindu paremtos išvados bei rekomendacijos, trumpa santrauka anglų kalba. Darbo pabaigoje pateikiamas literatūros sąrašas ir 2 priedai. Darbo apimtis – 55 puslapiai (be literatūros sąrašo ir priedų). Panaudotas 49 literatūros šaltinis.

Pagrindinės sąvokos:

- Agresija – tai bet koks fizinis ar žodinis elgesys siekiant, pakenkti arba sunaikinti; tai yra žmogaus reakcija į tikrą ar tariamą grėsmę, kilus konfliktui, ji gali pasireikšti net kito asmens puolimu, panaudojant fizinę jėgą (Leonavičius 2003).
- Bendrojo lavinimo mokykla – mokykla, kurios pagrindinė veikla yra ugdymas pagal formaliojo švietimo pradinio, pagrindinio, vidurinio ar atitinkamas specialiojo ugdymo programas (LR Švietimo įstatymas, 2003).
- Elgesys – veikimo ir gyvenimo būdas, elgsena. (Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000).
- Mokykla – įstaiga, kurios pagrindinė veikla – formalusis arba (ir) neformalusis švietimas (LR Švietimo įstatymas, 2003).

- Mokyklos bendruomenė – vienos mokyklos mokytojai, mokiniai, jų tėvai ir kiti asmenys, siejami mokymosi toje mokykloje santykių ir bendrų švietimo tikslų (LR Švietimo įstatymas, 2003).
- Mokinys – asmuo, kuris mokosi (LR Švietimo įstatymas, 2003).
- Pedagogas – asmuo, įgijęs valstybės nustatytą išsilavinimą ir pedagogo kvalifikaciją (LR Švietimo įstatymas, 2003).
- Nusikalstamas – įstatymo uždraustas, baudžiamas, neleistas, padarytas kaltai (Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000).
- Smurtas - Smurtas – vieno žmogaus (žmonių grupės) prievartos veiksmas prieš kitą žmogų (žmonių grupę), iš to turint kokios nors sau naudos ar pasitenkinimo (Kučinskas, Kučinskienė, 2000).

I. Moksleivių smurto prieš pedagogus problemos teorinis pagrindimas

1.1. Filosofinis ir teisinis požiūris į žmogaus teisės, orumą ir moralines vertybes

Filosofinis ir teisinis požiūris yra neatsiejamas kalbant apie žmogaus vertybes, apie jas pradėta kalbėti dar antikos laikais. Pirmiausiai vertybės pradėjo egzistuoti, kaip visuomeninės normos, kurių reikėjo laikytis, o vėliau daugelis tų normų buvo įvardintos, kaip teisinės už, kurių nesilaikymą, buvo baudžiama.

Lietuvos Respublikos Švietimo įstatyme (2006) teigiama, jog švietimas – asmens, visuomenės ir valstybės ateities kūrimo būdas. Jis grindžiamas žmogaus nelygstamos vertės, jo pasirinkimo laisvės, dorinės atsakomybės pripažinimu, demokratiniiais santykiais, šalies kultūros tradicijomis. Švietimas saugo ir kuria tautos tapatybę, perduoda vertybes, kurios daro žmogaus gyvenimą prasmingą, visuomenės gyvenimą – darnų ir solidarų, valstybės – pažangų ir saugų. Mokymasis yra prigimtinė kiekvieno žmogaus teisė. Taigi, švietimas ir ugdymo institucijos vaidina svarbų vaidmenį jauno žmogaus vertybinių nuostatų formavime.

Kalbant apie moksleivių naudojamą smurtą prieš pedagogus mokymo įstaigoje pirmiausiai ir reikėtų pradėti kalbėti apie vertybės, kaip prioritetinius gyvenimo veiksnys. Kiekvieno asmens supratime egzistuoja normos, į kurias atsižvelgiant kalbama apie smurtą ir sakoma, kokie veiksmai yra netinkami ir nepriimtini visuomenėje.

Vertybės ir poreikiai neatsiejami nuo žmogaus veiksmų. Veiksmai - tai sąmoningas elgesys, kuriuo siekiama konkrečių tikslų, ir šis elgesys yra įtakojamas žmogaus poreikių, vertybių, socialinių normų ir pan. Veiksmo orientavimas į konkretų tikslą ar užduotį susideda iš dviejų komponentų: vienas yra artimesnis poreikiams ir stimulams, kitas - vertybėms. Pastarasis, dar vadinamas “vertybine orientacija”, nulemia veiksmo pobūdžio pasirinkimą, naujų normų formavimąsi bei paklusimą senosioms (<http://www.sociumas.lt/Lit/Nr2/darbas.asp>).

1.1.1. Teisės aktai patvirtinantys ir ginantys pagrindines žmogaus teises

Tūkstantmetėje žmonijos istorijoje tik poreikiai buvo tos pirminės paskatos, kurios lėmė, kad žmonės atradinėjo ir išradinėjo sau reikalingus ir vertingus dalykus, kūrė aplinkui

savo ištisą daiktų pasaulį, sudarantį jų kultūrinę aplinką. Ši aplinka savo ruožtu darė ir daro grįžtamąjį poveikį poreikiams. Individui paprastai reikia to, kas jo kultūrinėje aplinkoje laikoma vertingu ir siektinu, ką toji aplinka gali jam pasiūlyti (Kuzmickas, 2001).

Pagrindiniai vertingi elementai, kuriuos žmogui gali pasiūlyti ji supantinti aplinka tai žmogaus teisės, laisvės ir visuomenėje egzistuojančios moralinės vertybės. Minėtųjų elementų svarbą ir aktualumą patvirtina ir teisinės normos bei įstatymai.

Žmogaus teisė į gyvybę yra pagrindinė teisė, kuria remiasi visos kitos teisės, laisvės ir pareigos. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 19 straipsnyje teigiama:

„Žmogaus teisė į gyvybę saugo įstatymas“ (LR Konstitucija, 1992).

Kitame, 21 Lietuvos Respublikos Konstitucijos straipsnyje skelbiama: „Žmogaus asmuo neliečiamas. Žmogaus orumą gina įstatymas. Draudžiama žmogų kankinti, žaloti, žeminti jo orumą, žiauriai su juo elgtis, taip pat nustatyti bausmes“ (LR Konstitucija, 1992). Žmogaus gyvybė ir jo orumas sudaro asmenybės vientisumą, reškia žmogaus esmę. Gyvybė ir orumas yra neatsiejamos žmogaus savybės, todėl negali būti traktuojamos atskirai. Prigimtinės žmogaus teisės – tai individo prigimtinės galimybės, kurios užtikrina jo žmoniškąjį orumą socialinio gyvenimo srityse. Jos sudaro tą minamumą, atskaitos tašką, nuo kurio plėtojamos ir papildomos visos kitos teisės, kurios sudaro tarptautinės bendruomenės neginčijamai pripažintas vertybes (Sakalauskas, 2000). Konstitucijoje įtvirtinamos pagrindinės žmogaus teisės, yra ginamos įstatymo. Pažeidus minėtasias teisės normas gresia teisinė atsakomybė. Kaip minėta šio skyriaus pradžioje Konstitucijos straipsniais remiasi ir kiti įstatymai, užtikrinantys teisę į gyvybę, fizinę ir psichologinę sveikatą, asmens neliečiamumą.

1.1.2. Žmogaus teisių ir orumo samprata

Remiantis filosofijos žodynu žmogaus teisės galima būtų apibūdinti, kaip, teisės, kurios pripažįstant pozityvią, įstatymų duotą jų prasmę, turi individui garantuoti tam tikrą erdvę, kurioje jis nepriklausydamas nuo valstybės valdžios ir kitų institucijų, galėtų pats tvarkyti savo gyvenimą (Halder, 2002).

Žmogaus teisės turi ir moralinį turinį, jos yra moralinės teisės žmogaus teisės nėra sukurtos. Locke'o ir kitų XVII – XVIII a. mąstytojų įsitikinimu, jos yra dievo duotos kiekvienai žmogiškai būtybei ir iš esmės yra žmogaus prigimties dalis. Žmogus gimsta jas jau turėdamas, todėl jas ir galima vadinti prigimtinėmis. Būdamos dieviškos kilmės, jos yra

viršesnės už žmonių sukurtus įstatymus. Jie turi atitikti prigimtines žmogaus teises (Nekrašas, 2004).

Žmogaus teisės žmogui priklauso „iš prigimties“. Žmogaus teisės pirmą kartą buvo suformuluotos vėlyvosios antikos (stoicizmo) laikais (Halder, 2002). 1975 m. Helsinkio Baigiamajame akte sakoma, kad žmogaus teisės, išplaukia iš žmogaus asmenybei būdingo „orumo“, o „pripažinimas orumo, lygių ir neatimamų teisių yra laisvės ir teisingumo pagrindas“. Orumą galima laikyti visų žmogaus teisių pagrindu, tuo atveju, jei orumas suvokiamas kaip asmens tinkamumas santarvei bendradarbiauti. Būtent į šį asmens tinkamumą vienaip ar kitaip sueina visų žmogaus teisių legalumas. Žmogaus teisė į gyvybę, sveikatą, laisvę, nuosavybę, teisė įgyti kvalifikaciją ir kitos yra tik žmogaus orumo (tinkamumo gyventi visuomenėje) priemonės ir sąlygos: jei pažeidžiama bet kuri iš tų asmens teisių, tuo sumažinamos ir tokio asmens biologinės, daiktinės ar kvalifikacinės galios imtis pareigų ir jas tinkamai atlikti, t. y. palaikyti ar didinti savo individualų socialinį vertingumą (tinkamumą gyventi visuomenėje) (Vaišvila, 2003).

Pasak I. Kanto, priešingai santykinai vertybei, kuri yra priemonė tikslui siekti ir turi „kainą“, orumas yra absoliuti vertybė. Orumo esmę sudaro būtinai gerbtinas kiekvieno žmogaus būties savitiksliskumas, žmogaus, kaip asmens, protingas dorovinis apsisprendimas (autonomija, laisvė) (Halder, 2002). „Savo minčių ir įsitikinimo reiškimo laisvė yra vienas iš svarbiausių demokratinės visuomenės pagrindų ir viena pagrindinių kiekvieno asmens tobulėjimo ir saviraiškos sąlygų“, – sakoma ne viename Europos Komisijos ir Europos žmogaus teisių teismo sprendime. Tačiau kiek ši laisvė yra teisė ir kiek ja naudojama ne šalia visuomenės, o visuomenėje, tiek ji susaistyta atitinkama pareiga ir atsakomybe kitų visuomenės narių atžvilgiu, tiek ji santykinė ir tuo santykinumu savo tapatybe išsauganti. Atskirta nuo pareigos ir atsakomybės ji nustotų būti teise – žmonių sugyvenimo forma ir virstų savo priešybe – privilegija – agresijos ir viešpatavimo forma (Vaišvila, 2003).

Žmogus yra protinga būtybė, todėl turi elgtis taip, kad jo elgesio taisyklė galėtų būti visuotinė, universali, kitaip tariant, žmogus turi elgtis taip, kaip jis norėtų, kad su juo būtų elgiamasi. Jis turi nemeluoti, nes nenori, kad jam visada ir visi meluotų. Jis turi vykdyti savo pažadus ir įsipareigojimus, nes nenori, kad kiti nevykdytų savo pažadų ir įsipareigojimų jam. Jeigu visi nuolat meluotų ir apgaudinėtų vieni kitus, racionalus gyvenimas taptų nemanomas. Kadangi žmogus negalėtų niekuo pasikliauti, jis išvis negalėtų racionaliai veikti. Beprotiškame pasaulyje protas taptų bereikalingas (Nekrašas, 2004).

I. Kanto požiūriu įsipareigojimas turėtų būti pagrįstas laisva valia, tačiau įsipareigojus tai tampa privalomybe. Pareiga yra pagrindinis poelgio motyvas elgtis racionaliai, o kadangi

kiekvienas žmogus yra racionaliai mąstantis ir turintis sprendimo teisę, tai pareiga yra laisvės determinuoti savo tikslus išraiška. (Dentologija. I. Kanto moralės koncepcija, 2005).

Žmogaus teisės apibrėžiamos ne tik, kaip galėjimu veikti, bet ir kaip privalėjimu veikti, t.y. atlikti tai kas yra žmogaus pareiga. Kalbant apie smurto naudojimą, žmogaus pareigą būtų pareiga nesmurtauti. Dar kitaip tariant smurtautojo pareigą galima būtų apibūdinti taip: individas turi elgtis taip, kaip nenorėtų, kad su juo elgtųsi. Mokinys mokykloje turi atlikti savo pareigas, kurios yra įvardijamos kiekvienos mokyklos nuostatuose. Šiuo atveju moksleivio viena iš pareigų būtų – agresijos nenaudojimas prieš pedagogus ir tinkamas elgesys bendradarbiaujant su jais.

1.1.3. Vertybių samprata

Kiekvienas žmogus yra individualus, turintis savo asmeninę nuomonę ir požiūrius. Kiekvienas žmogus savo gyvenime turi prioritetus, gyvenimo taisykles. Tuos prioritetus dar būtų galima įvardinti vertybėmis.

Vertybės sąvoka reiškia individualiai gyvensenai ir socialiniam bendravimui būtinas taisykles, orientavimosi modelius, elgesio normas, kurių, kaip objektyviai galiojančių, žmonės privalo laikytis subjektyviai vertindami atitinkamus reiškinius, mąstydami ir kontroliuodami savo veiksmus (Halder, 2002). Schelereris teigė, kad vertybės apibrėžtos turinio požiūriu ir susietos su asmeniu. Vertybės sudaro antiistorišką hierarchiją. Kiekviena vertybės pakopą atitinka tam tikras jausmo aktas, asmens tipas ir bendrijos forma; pirmenybė turi būti teikiama aukštesnėms vertybėms (Kunzman, Burkard, Wiedemann, 1998).

Jokia tikra vertybė nėra ir negali būti reliatyvi, kintanti ir įvairuojanti, arba priklausanti nuo įvairių kintančių sąlygų ir aplinkybių. Yra aibės dalykų, kurių gėrinį charakterį ir pobūdį lemia aplinkybės, skonis, paklausa, įprotis, išsilavinimas ir socialinės bei kultūrinės sąlygos. Tačiau tokios gėrybės nėra laikytinos ir vadintinos vertybėmis, bet tiktai objektyviomis ir kintančiomis, gėrybėmis asmeniui (Mikelaitis 1996).

Vertybes moksleivio gyvenime kuria artimiausia jo aplinka šeima, mokykla, draugai. Jeigu minėtuose visuomenės institutuose vertybės yra suprantamos, kaip neigiami dalykai, toks požiūris susiformuos ir moksleiviui, kuris laikydamasis netinkamų vertybinių nuostatų elgsis destruktiviai su pedagogais. Mokykla kartu su šeima visada buvo laikoma viena iš svarbiausių institucijų iš kartos į kartą perduodančių istoriškai susiformavusią vertybių sistemą. Mokyklos funkcija – teikti ne tik žinių, orientuoti mokinį ne tik į proto, mąstymo

sklaidą, bet ir į gerybių pasaulį, kurio pažinimas padeda pajauti gamtos. Žmogaus elgesio grožį, atrasti žmogaus kūrybinio aktyvumo prasmę, nutiesti santykius su kitu žmogumi, t. y. formuoti bazines vertybes (Vasiliauskas, 2005).

Pedagogas yra tas asmuo, kuris mokykloje vertybes perduoda mokiniams. Stančikaitės (2002) teigimu, pedagogo profesija suteikia galimybę, kompetentingai padedant ugdytiniams perimti vertybes, kurių realizavimas įprasmintų jų būtį. Lietuvos švietimo reforma įpareigoja visą švietimo ir ugdymo procesą grįsti vertybėmis, ugdyti vertybines nuostatas, kreipti ypatingą dėmesį į ugdytinių vertybių pasaulį. Vertybes rodo ugdymo turinys, tikslai, procesas ir rezultatai. McLaughlinas (1997) pabrėžia, kad ugdymas neišvengiamai pagrįstas įvairių rūšių vertybėmis ir jokia ugdymo forma negali būti laisva nuo vertybių ar neutrali joms .

Vertybės žmogui yra tai kas gyvenime svarbiausia ir turi didžiausią ne materialinę kainą. Dalis egzistuojančių vertybių priklauso tik nuo atskirų žmonių požiūrio į gyvenimą ir aplinkos suvokimo, kadangi kiekviena asmenybė yra skirtinga tai ir prioritetinės vertybės skiriasi. Tačiau yra tokios vertybės, kurios egzistuoja jau ilgą laiką ir tapę tarsi papročiais, nerašytomis taisyklėmis, kurių visuomenėje yra priimta laikytis.

1.2 Agresijos samprata ir agresiją aiškinančios teorijos

Norint suprasti, kodėl vieni individai yra linkę smurtauti ir tai daro, o kiti ne, reiktų susipažinti su agresijos koncepcija. Agresijos tema yra aktuali ne tik Lietuvoje, bet visame pasaulyje. Kalbant šia tema kyla daug diskusijų. Literatūroje taip pat skirtingai ir įvairiai traktuojama agresijos sąvoka. Žodis „agresija“, kilęs iš lotyniško *aggredere*, pirmiausia reiškia „, prie ko nors artėti“, „žingsniuoti“, arba kitaip tariant aktyviai veikti. Sportininkas, pavyzdžiui, tenisininkas, kuris nėra agresyvus, neatakuoja, dažniausiai pralošia. Kasdieninėje kalboje agresija dažniausiai siejama su prievarta, griovimu, brutalumu bei sužalojimu, todėl kelia baimę. Kai kurie mokslininkai agresiją apibrėžia kaip visą elgesio būdų skalę ir ja bando apibūdinti kaip bet kokį elgesį, kuris iš esmės yra pasyvumo ir santūrumo priešingybė (Herm, 2003).

Agresija apibrėžiama kaip bet koks priešingas elgesys, kuriam būdingas įžūlus pranašumo demonstravimas arba net jėgos vartojimas prieš kitą žmogų ar žmonių grupę. Tokio elgesio tikslas – pakenkti kitam žmogui psichologiškai ar fiziškai. Agresyviu elgesiu laikomas ir toks, kurio tikslas – sunaikinti ar sugadinti kito asmens nuosavybę. Giedrienė (1999) teigia, jog agresyvūs veiksmai gali būti:

- atsitiktiniai, neturint tikslo kitam asmeniui pakenkti;
- instrumentiniai, kai vaikas apgalvotai, specialiai imasi agresijos siekdamas savo tikslų;
- priešiški, kai vaikas agresyviai elgėsi norėdamas sukelti kitam asmeniui skausmą

Legkausko (2001) teigimu agresija gali būti ir naudinga, kaip priemonė tikslui pasiekti. Tokia agresija vadinama instrumentine agresija („agresija, kaip instrumentas“). Instrumentinės agresijos žmonės išmoka per stebėjimą ir sąlygojimo procesus, ir naudoja tol, kol ji naudinga. Priešiška agresija, tai yra agresija, kuri neduoda jokios aiškios naudos. Anot Legkausko (2001) aplinkybės, kurios didina priešiška agresyvaus elgesio tikimybę yra šios:

- Frustracija – nepasiekama to, ko norime.
- Agresija sukelia agresiją – užpuolimas ir suvokimas, kad tavo artimas nori tau pakenkti.
- Nemalonios fizinės aplinkos sąlygos – gali būti didelis žmonių tankumas, oro užterštumas, aukšta temperatūra.
- Skausmas – jei jis pakankamai didelis.
- Fiziologinis susižadėjimas – esant net ir neutralios emocinės būsenos, fiziologinis sužadėjimas didina agresijos tikimybę.
- Alkoholis.
- Agresyvaus elgesio stebėjimas – žmonės labiau linkę elgtis agresyviai, jei jiems dažnai tenka stebėti agresyvų elgesį.
- Galimybės pateisinti agresiją – teisindamiesi žmonės bando parodyti, kad elgesys atitinka socialines ir moralines normas ar bent jau jų nepažeidžia.

J. Pikūnas (2000) aiškina agresiją kaip bet kokią elgesio formą, nukreiptą į tikslą sužeisti ar pakenkti kitai gyvai būtybei, kuri stengiasi išvengti tokio elgesio.

Fürst (1998) pastebėjimu, literatūroje agresija vadinami tokie veiksmai: užsispyrimas, įniršio priepuolis, plūdintis, įžeidinėjimas, baudimas, obuolių vogimas, baldų laužymas, antausiai, badymas peiliu, šaudymas, plėšimas, žudymas, šantažas, maištas, studentų riaušės, sėdimieji studentų streikai, karas, bombardavimas, nusikalstamumas ir „kartais perdėti atsakomieji įstatymo saugotojų veiksmai“.

Agresyvaus elgesio priežastys aiškinamos įvairiai. Kai kurie psichologai agresiją sieja su konstituciniais, fiziologiniais arba genetiniais veiksniais (Myers, 2000). Freudo teigimu, libido pasireiškia per agresiją – gyvybės instinktą išlikti. Lorenz'as tikina, kad agresija

kaupiasi kaip kovos instinkto energija ir vienaip ar kitaip pratrūksta, t.y. agresija neišvengiama. Bandura nuomone, agresijos šaknys slypi asmeninėje patirtyje, ją skatina išoriniai, situaciniai faktoriai: kare turi žudyti, nugalėjęs sportininkas gauna pinigų ir tampa dienos didvyriu. Lewis mano, jog vaikystėje patirta agresija gali likti kaip įspaudas ir, esant tam tikroms sąlygoms, gali pratrūkti. Galimas ryšys tarp buvusio smurto ir dabartinės agresijos (Žukauskas, 1998).

Brasliauskienė, Jonutyte (2005) išskiria dabar egzistuojančias keturias populiariausias agresijos teorijas bei įvairias jų versijas:

- Instinktų agresijos teorija,
- Frustracijos – agresijos teorija,
- Socialinio mokymosi teorija,
- Socialinė kognityvinė teorija.

1.2.1. Instinktų – agresijos teorija

Šią teoriją galima priskirti seniausios ir turbūt labiausiai ginčytinoms agresijos teorijoms. Jos atstovai kelia prielaidą, kad agresyvus elgesys yra įgimtas (t.y. slypi pačioje žmogaus prigimtyje), todėl agresija yra neišvengiama (Suslavičius, Valickas, 1999).

Anot Freudo, žmogaus agresija kyla iš mirties instinkto Tanatos. Šis instinktas stumia žmogų susinaikinti, tačiau dėl priešingo, gyvenimo instinkto Eros savęs sunaikinimo impulsai nukreipiami į išorę, į kitus žmones. Freudo nuomone, visi žmonės yra iš prigimties agresyvūs padarai ir vieni kitų neišžudo tik dėl gyvenimo instinkto Eros ir agresiją ribojančių socialinių normų (Legkauskas, 2001).

Konradas Lorenzas (1966) irgi manė, kad agresija yra žmonėms ir gyvūnams įgimtas instinktas, tačiau jis nemanė, kad agresijos instinktas kyla iš siekimo mirti. Lorenzas manė, kad biologinei būtybei agresyvus elgesys padeda prieiti prie ribotų resursų ir išlikti (Legkauskas 2001).

Samprotaujama, kad įgimta agresyvaus elgesio priežastis yra kovos už išlikimą instinktas, kuris evoliucijos eigoje yra pozityvus – padeda apginti teritoriją, jaunikius, išlikti stipriausiems rūšies atstovams. Tačiau gamta kai kuriems gyvūnams išugdė agresyvumo stabdžius – rūšies viduje žudymo ar žalojimo atvejai labai reti. Žmogus kilęs iš taikių žinduolių, savo proto galia sukūrė įvairiausių ginklų, kuriuos dažnai ir išbando prieš savo

gentainius. Įgimtų agresyvumo stabdžių jis neturi. Pasak Lorenz, žmogaus agresyvumą galima sumažinti ar kontroliuoti, bet visiškai panaikinti neįmanoma (Juodraitis, 2004).

Froidas ir Lorenas teigia, kad agresija yra įgimtas ir visiems žmonėms universalus instinktas (Legkauskas, 2001).

Taigi, instinktų – agresijos psichologinė teorija, teigia, jog kiekvienas žmogus iš prigimties yra agresyvus, nes kiekvienas turi agresijos instinktą. Žmogus norėdamas išlikti ar kovoti dėl geresnio būvio, agresiją naudoja, kaip apsisaugojimo ar tikslų pasiekimo būdą. Agresijos instinkto pašalinti negalima, nebent pasitelkus visuomenėje egzistuojančias moralines ir teises normas galima šį instinktą slopinti arba dalinai valdyti.

1.2.2. Frustracijos – agresijos teorija

Tai buvo viena iš pirmųjų teorijų, atkreipusių dėmesį į išorinių sąlygų įtaką agresijos pasireiškimui. (Suslavičius, Valickas 1999).

Johnas Dollardas ir Nealas Milleris (1940) iškėlė idėją, kad visas agresyvus elgesys yra reakcija į frustraciją. Jie teigė, kad žmonės agresuoja prieš tuos, kurie neleidžia jiems pasiekti savo tikslų. Jei prieš tokius žmones agresuoti negalima (pvz., jie daug stipresni), tada agresiją perkeliama ant kitų (žmonių, daiktų ar gyvūnų). Dollard'as ir jo kolegos manė, kad bet kokių agresyvių elgesiu „išleidžiamas garas“, ir tai mažina tolesnio agresyvaus elgesio tikimybę (Legkauskas, 2001).

Kaip pažymi frustracijos – agresijos teorijos autoriai, frustracijos sukelta agresija paprastai yra nukreipiama į žmogų arba kitą objektą, trukdantį siekti norimo tikslo. Tačiau kartu jie pripažįsta, kad žmogus negali visada elgtis agresyviai nesulaukdamas atitinkamo atsako arba iš agresijos objekto, arba iš kitų žmonių. Tokio potencialaus atsako galimybė įsisąmoninama jau vaikystėje, nes tėvai dažnai skiria savo vaikams bausmes, jeigu vienas iš jų nuskriaudžia kitą. Taigi, nors patiriama frustracija ir provokacija ir provokuoja agresyvias reakcijas, jos gali būti nuslopintos, jeigu už agresiją gresia bausmė arba kokios kitos nemalonios pasekmės. Tačiau tokiais atvejais, kai žmogus už agresiją prieš frustratorių bijo būti nubaustas, arba kai frustracijos šaltinis konkrečiu momentu yra nepasiekiamas, jis savo agresiją gali perkelti į kurį nors kitą objektą. (Suslavičius, Valickas 1999).

A. Suslavičius ir G. Valickas (1999) akcentuoja, kad frustracija sukelia pasirengimą agresijai, bet ar agresija bus išreikšta, priklauso nuo papildomų aplinkos sąlygų. Šioms papildomoms sąlygoms daug dėmesio skyrė L. Berkowitz. Jis teigia, kad frustracija yra tik

vienas iš daugelio įvairių svarbių stimulų, galinčių tik išprovokuoti agresyvias reakcijas, bet nevedančių prie agresyvaus elgesio tiesiogiai (Juodraitis, 2004). Šių stimulų funkcijas gali atlikti kitų žmonių poveikiai, mažinantys agresyvaus elgesio apribojimus, objektai, vienaip ar kitaip susiję su agresija, negatyviais išgyvenimais ir pan. Tačiau agresiją sukeliančių orientuojančių stimulų koncepcija sulaukė kritikos. Pvz., L. Berkowitz pažymi, jog kartais agresiją gali sukelti vien pyktis. Vėliau jis atsižvelgė į pastabas ir pripažino, kad ypač stiprus pyktis gali sukelti agresiją ir tada, kai aplinkoje nėra jokio orientuojančio stimulo (Brasliauskienė, Jonutytė, 2005).

Aptartosios agresijos teorijas pagrindas yra frustracija. Tai procesas, kai individas norėdamas patenkinti savo norus ar poreikius susiduria su kokiomis nors kliūtimis trukdančiomis pasiekti savo tikslą. Būtent frustracija sukelia agresyvias reakcijas. Į frustracijos – agresijos psichologinę teoriją buvo pažvelgta, keletu aspektų. J. Dollard'o ir N. Milleri'o nuomonę individo agresiją gali iššaukti vien tik frustracija. L. Berkowitz manymu, vien tik frustracija nelemia agresyvaus elgesio, tam dar yra reikalingos papildomos paskatos, pavyzdžiui aplinkos veiksniai provokuojantys agresiją. Tačiau L. Berkowitz, neneigė, ir J. Dollard'o ir N. Milleri'o teiginių.

1.2.3. Socialinio mokymosi agresijos teorija

Socialinio išmokimo teorija yra vertinama, kaip unikali. Atmetęs Lorenz ir Freud teiginius apie įgimus instinktus, Bandura (1983) akcentuoja modeliavimo ir pastiprinimo reikšmę. Agresiją autorius analizuoja, kaip tam tikrą specifinę socialinę elgesį, kuris suvokiamas ir palaikomas iš esmės taip pat, kaip ir daugelis kitų socialinio elgesio formų. Mokslininko nuomone, visa apimanti agresyvaus elgesio analize galima įvertinti tris momentus:

1. Tokių veiksmų įsisavinimo būdų,
2. Jų pasireiškimą provokuojančių veiksnių,
3. Sąlygų, kuriomis veiksmai yra įtvirtinami, įvertinimo aspektų visumos.

Nors socialinio išmokimo teorija įvaldant agresyvų elgesį ypač akcentuoja stebėjimo ir tiesioginio patyrimo vaidmenį, biologinių veiksnių poveikis nėra atmetamas (Juodraitis 2004).

Pasak A. Bandūra (1986), pirmiausiai žmonės agresyviai elgtis išmoksta iš tiesioginės patirties, už išreikštą agresiją sulaukdami vienokio ar kitokio pastiprinimo. Agresyvus

elgesys dažnai naudojamas, todėl, kad jis užtikrina aplinkinių pritarimą ir laidžia pakelti statusą. Jeigu tėvai arba mokytojai atkreipia į vaiką dėmesį tik tada, kai jis elgiasi agresyviai, jie kartu jį pastiprina, nes patenkina vaiko aplinkinių dėmesio poreikį. Nors vaikas yra baramas, baudžiamas ir pan., jis gali ir toliau agresyviai elgtis bei gana noriai kęsti negatyvias sankcijas, nes dėl tokio elgesio jis sulaukia trokštamo dėmesio (Brasliauskienė, Jonutytė, 2005).

Legkausko (2001) apžvelgiamoje literatūroje A. Bandura (1986) socialinio išmokimo teorija teigia, kad išmokimas stebint vyksta esant tokioms sąlygoms:

- Stebintysis turi atkreipti dėmesį į elgesį modeliuojančio žmogaus veiksmus ir jų padarinius.
- Matytas elgesys turi būti išsaugotas atmintyje.
- Stebintysis turi būti pajėgus (fiziškai, įgūdžių ir panašiomis prasmėmis) pakartoti matytą elgesį.
- Kad pakartotų matytą elgesį, žmogus turi būti atitinkamos motyvacinės būsenos
- Kad matytas elgesys būtų pakartotas, situacijoje turi būti užuominų, kurios „primintų“ matyto elgesio pakartojimo/ panaudojimo galimybę.

A. Bandūra pažymi, jog žmogaus elgesyje įsitvirtina tokios reakcijos, kurios jam užtikrina pageidautinas pasekmes bei atneša daugiau naudos negu žalos. Kitaip tariant agresija įsitvirtina žmogaus elgesyje tada, kai ji yra veiksminga priemonė siekiant norimų tikslų. (Suslavičius, Valickas 1999).

Socialinio mokymosi psichologinėje agresijos teorijoje didžiausias dėmesys skiriamas mokymuisi stebint ir atkartojimui matytų elgesio formų. Agresija yra įvardijama kaip išmokta socialinio elgesio forma. Teigiama, jog agresijos pastiprinimą sužadina numatomos pasekmės, pavyzdžiui: gaunamas dėmesys, materialinė nauda.

1.2.4. Socialinė kognityvinė agresijos teorija

Šios teorijos – tai santykinai naujausi bandymai paaiškinti agresyvaus elgesio ištakas. Jų atsiradimui, be abejo, turėjo įtakos pastaruoju metu vis labiau populiarėjantis kognityvinis socialinių – psichologinių fenomenų traktavimas (Suslavičius, Valickas 1999).

Ši teorija, aiškinanti agresiją išmokimu, atsižvelgia į kognityvinius aspektus. Agresyvesnius veiksmus iš esmės sąlygoja tai, kad iš jų tikimasi (kognityvinis elementas)

norimų rezultatų. Kadangi agresyvūs veiksmai patys save apdovanoja, jie pasikartoja vis dažniau (Fürst, 1998).

K.A. Dodge ir jo kolegų manymu, asmenybės reakcija į įvairius konkrečioje socialinėje situacijoje gaunamus stimulus pasireiškia kaip informacijos perdirbimo proceso funkcija. Šis procesas suprantamas kaip tam tikrų nuoseklių žingsnių, arba stadijų, seka, kuri gali funkcionuoti tiek sąmoningai, tiek nesąmoningai. Informacijos perdirbimo procese K.A. Dodge (1993), išskiria šešis žingsnius. Kuo daugiau netikslumų ir iškraipymų atsiranda kiekviename informacijos perdirbimo žingsnyje, tuo didesnė tikimybė, kad žmogus reaguos netinkamai ir pažeis prosocialias elgesio normas (Brasliauskienė, Jonutyte, 2005).

Kaip pažymi K. A. Dodge'as, agresyvių vaikų socialinės informacijos perdirbimo ypatumus gali nulemti ankstyvoji patirtis, kai suformuojamos atitinkamų žinių struktūros. Pavyzdžiui, ankstyvoje vaikystėje patirta fizinė prievarta ir bausmės, nuolatinė grėsmė, artimųjų tarpusavio santykių stoka gali suformuoti priešiško ir pavojingo pasaulio sampratą (Suslavičius, Valickas 1999).

L. R. Huesmann kelia prielaidą, kad žmogaus elgesį reguliuoja „specialios programos“, arba scenarijai, kurie yra išmokstami ankstyvųjų asmenybės raidos stadijų metu. Elgesio scenarijai padeda suprasti ir interpretuoti aplinkos vykius, pateikia atitinkamo elgesio planą, taip pat leidžia prognozuoti galimas elgesio pasekmes. Galima teigti, jog agresyvūs žmonės dažniausiai išmoka ir taiko tokius scenarijus, kurie skatina agresyvias reakcijas (Brasliauskienė, Jonutyte, 2005).

L. R. Huesmann manymu, agresyvaus elgesio scenarijų išmokimas yra susijęs su tiesiogiai arba netiesiogiai patiriamais pozityviais pastiprinimais. Vaikas gali išbandyti įvairias elgesio strategijas, tačiau jeigu dažniausiai yra pastiprinamos agresyvios reakcijos, tai labai tikėtina, kad scenarijai, sukėlę tokias reakcijas, bus geriau įsimenami bei dažniau taikomi ateityje (Suslavičius, Valickas 1999).

K. A. Dodge, L. R. Huesmann agresijos teorijos yra panašios tuo, kad jos abi akcentuoja lemiamą kognityvinių procesų vaidmenį agresyvaus elgesio genezėje pastebi Suslavičius ir Valickas (1999). Tačiau, jeigu L. R. Huesmann teorijoje pagrindinis dėmesys skiriamas kognityvinių elgesio scenarijų, arba žinių schemų įgijimui ir vėlesniam jų taikymui, tai K. A. Dodge'as detalai analizuoja patį socialinės informacijos perdirbimo procesą bei šio perdirbimo defektus, galinčius lemti agresijos pasireiškimą.

Socialinė kognityvinė psichologinė agresijos teorija teigia, jog agresyvų elgesį itakoja gauta, perdirbta ir įsisavinta informacija. Būtent nuo to, kaip individas gautą informaciją supranta ir priima, priklauso ar jis elgsis agresyviai. Žmogus naudodamasis savo įgyta

patirtimi savo sąmonėje susikuria elgesio scenarijus (problemų sprendimo būdus), kuriuos vėliau panaudoja atsidūręs tam tikroje situacijoje.

1.3 Socializacijos veiksniai, kaip priežastys skatinančios moksleivį elgtis agresyviai

Socializaciją galima apibūdinti, kaip procesą, kurio metu individai išmoksta ir internalizuoja tam tikros kultūros tinkamus požiūrius, vertybes, įsitikinimus ir elgesio būdus. Šis procesas vyksta visą gyvenimą. Individą veikia iš esmės visi veiksniai, tačiau sociologai labiau linkę akcentuoti tik tam tikrus socializacijos institutus, turinčius ypač didelę reikšmę individo formavimuisi – tai šeima, mokykla, žiniasklaida, draugai (Leliūgienė 2003).

Socializaciją lemiančių veiksnių įvairovė leidžia kalbėti apie tai, jog atsižvelgiant į šių veiksnių tarpusavio sąveikos ypatumus, asmenybė gali perimti (išmokti) pačių įvairiausių elgesio formų – tiek prosocialių, tiek asocialių (Vaitekonienė, 2002). Kaip svarbiausius socializacijos veiksnius Leonavičius (2003) išskiria:

- ✓ šeimą
- ✓ mokyklą
- ✓ bendraamžius ir vietos bendruomenę
- ✓ žiniasklaidą

Šalia nepilnamečio esantys artimiausi žmonės, draugai, gyvenamoji vieta, aplinka, kurioje daugiausiai jis būna, nepastebimai, tačiau formuoja atitinkamus vaiko charakterio bruožus, moralines nuostatas.

1.3.1. Šeimos įtaka agresyviai moksleivių elgesiui

Didžiulį vaidmenį vaikų socializacijoje vaidina šeima (Matulionis, 2001). Joje formuojasi daugelis socialinio gyvenimo įpročių, įgūdžių ir žinojimų (Leonavičius, 2003). Dažniausiai nepilnamečiui šeimos nariai yra artimiausi žmonės, kurie jam daro didžiausią įtaką. Ji gali būti teigiama arba neigiama, priklausomai nuo vidinių šeimoje esančių veiksnių.

Vaitekonienės (2002) tvirtinimu pagrindiniai vaiko agresyvaus elgesio vystymąsi nulemiantys faktoriai šeimoje yra:

- Šeimos harmonijos ir disharmonijos laipsnis
- Tėvų – vaikų tarpusavio santykių pobūdis
- Tėvų reakcijos į netinkamą vaiko elgesį
- Tarpusavio santykių atmosfera tarp brolių ar seserų

Dažniausiai paauglius į nusikaltimą pastūmėja nedarnios šeimos aplinka. Kai nepilnamečiai praranda dvasinį ryšį su tėvais, susvetimėja. Tai sąlygoja vaiko nesaugumo pojūtį, nuolatinį nerimą (Baršauskienė, Leliūgienė, 2001). Smurtaujančią asmenybę gali formuoti ir derami emociniai ryšiai su tėvais, demonstruojančiais savo vaikams neteisėtą elgesį visuomenėje. Tokį požiūrį, tokią nuostatą vaikai lengvai pasisavina (Baršauskienė, Leliūgienė, 2001). Vaikas augdamas šeimoje, kurioje tėvai nesutaria ar smurtauja vienas prieš kita, mato neigiamą pavyzdį. Kartais vaikas matydamas tokį pavyzdį gali pradėti save kaltinti, dėl to kas vyksta šeimoje, o savo patirtas neigiamas emocijas „išlieti ant pedagogų“.

Paprastai emociniams kontaktams šeimoje susilpnėjus, paaugliui sunku perimti teigiamas visuomenės elgesio normas (Baršauskienė, Leliūgienė, 2001). Nusikalstamas elgesys netiesiogiai gali būti skatinamas įvairiomis formomis. Pavyzdžiui, tėvas didžiuojasi, kad jo sūnus – „tikras vyras – moka muštis“ (Justickis, 2004). Toks didžiavimasis gali tapti, kaip paskatinimas ir toliau taip elgtis, nes tai yra gerai ir priimtina vyresniems.

Sprendimai dėl vaikų auklėjimo priklauso nuo tėvų vertybių, jų požiūrio į pageidautinus bruožus (Vaitekonienė, 2002). Skiriasi ne tik tėvų socialinės vertybės – jos priklauso nuo vietos bei laikmečio. Galima ilgai samprotauti, ar vaiko baudymas fizinėmis bausmėmis yra fizinė prievarta, ar ne. Tačiau kiekviena fizinė bausmė turi emocinės prievartos komponentų, nes, kai vaiką muša tėvai ar globėjai, jis jaučiasi pažemintas, tampa piktas, pamiršta, ką blogo yra padaręs, bet prisimena, kad jį skriaudė (Blažys, 2002).

Šeima ir giminė gali suformuoti neigiamas nepilnamečio vertybines nuostatas, kadangi vaikų auklėjimas šeimoje buvo ir vis dar tėra grindžiamas asmenine tėvų patirtimi, iš kartos į kartą perduodamomis fizinių bausmių taikymo tradicijomis, nežinant ir neieškant alternatyvių vaikų auklėjimo, ugdymo priemonių ir būdų. Lietuvos visuomenei gerai žinomi ir priimtini auklėjimo diržu, rykšte, mušimo ranka ar kitokiais daiktais, peštelėjimo ir panašūs būdai, kai vaikas išoriškai nėra stipriai sužalojamas. Pagrindinis tokį elgesį pateisinantys argumentas – asmeninė patirtis vaikystėje, kuri, anot šiuos auklėjimo būdus taikančiųjų, jokios žalos jiems nepadarė, o tik paskatino laikytis tam tikrų elgesio taisyklių. Tuo tarpu visuomenės pasmerkimo sulaukia tik savo pasekmėmis šokiruojančios smurto

apraškos (Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos ataskaita 2002 01 01 – 2002 12 31, 2003).

Nors realybėje fizinės bausmės taikomos, tačiau Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme teigiama, jog naudoti fizinį ar psichinį kankinimą, kitokį žiaurų elgesį, vaiko garbės ir orumo žeminimą, kaip auklėjimo ar drausminimo poveikio priemonę draudžiama (Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos įstatymas, 1996).

Nepilnametį gali neigiamai paveikti ir skatinti smurtauti tarpusavio santykiai su kitais broliais ar seserimis, kai tarp jų vykta konkurencija, dėl tėvų ir aplinkinių dėmesio. Jei paauglys turi brolių ar seserį su kuriuo tėvai daugiausia sieja ambicijas. Šis brolis ar sesuo dažniausiai itin gerai mokosi, jo pasiekimai yra šeimos dėmesio centre. Probleminis paauglys atsiduria savo brolio ar sesers šešėlyje. Jis nepajėgus varžytis su juo nei mokslo, nei kokioje kitoje srityje. Vienintelis būdas patraukti į save dėmesį jam yra probleminis elgesys, tame tarpe ir fizinio smurto naudojimas prieš pedagogus (Blažys, 2002).

Vaiko charakterį ir asmenines savybes formuoja ne tik tiesioginiai tėvų veiksmai, bet tėvų asmeninės pažiūros, gyvenimo būdas. Miškinis (2003) išskiria šias tėvų nuostatas, neigiamai veikiančias vaikų ugdymą:

- Nihilizmas (lot. nihil – niekas) – pažiūra atmetanti įprastas bendravimo normas, visko neigimas. Nihilistai nepasitiki kaimynais, bendradarbiais, valdžios atstovais, apskritai visais žmonėmis, su kuriais susiduria. Visi jiems negerai. Tokioje šeimoje augdamas, vaikas išsiugdo įtarumą, nepasitikėjimą visais ir visur, nemoka palaikyti gerų tarpusavio santykių su kitais žmonėmis, yra linkęs konfliktuoti.
- Hedonizmas (gr. Hedon – pomėgis malonumas). Hedonistai gyvena tik savo malonumams; jie yra lengvabūdiški, mėgsta paūžti, nerūpestingai atidėlioja spręstinus šeimos klausimus, ne itin domisi savo vaikų auklėjimu ir jų ateitimi. Tokiose šeimose vaikai dažniausiai būna silpnavaliai, linkę ne dirbti, o pramogauti, į mokymąsi žiūri, kaip į kančią, būtiną prievolę, trukdančią jiems linksintis, ieškoti malonumų.
- Avantiūrizmas (gr. Aventure – rizikinga veikla). Kai kurie tėvai mėgsta daryti „nešvarų biznį“, stengiasi bet kokiomis priemonėmis (dažniausiai neteisėtomis) praturtėti, tvarkyti turtinius reikalus ir pan.. Tokių šeimų vaikai taip pat yra linkę į avantiūrizmą, anksti pradeda domėtis materialiniais dalykais, o ne mokymusi, vertina pergales, pasiektas įdedant kuo mažiau darbo ir laiko, nori labai greitai praturtėti nedirbdami.

- Daigtybiškumas. Pastaruoju metu pagausėjo žmonių, kurie visą savo energiją ir sumanumą panaudoja vaikydamiesi turto. Namai prabangios mašinos, brangūs daiktai tampa tokių žmonių gyvenimo tikslu. Vaikai auga gražiai aprengti, skaniai pavalgę, jiems trūksta dvasinės tėvų šilumos, auklėjimo.
- Jėgos kultas. Kai šeimoje vertybėmis tampa tik jėga, stipresniojo teisumas, vaikai darosi priešgynūs ir pripažįsta tik fizinę jėgą. Jie užauga agresyvūs, linkę skriausti kitus, ypač silpnesnius.
- Konformiškumas (lot. Conformis – panašus, atitinkantis) – nesąmoningas pasidavimas grupės įtakai, kitų nuomonei, elgesys sekant kitus ir neturint savo nuomonės. Tėvai neatsižvelgia į vaiko psichines savybes, bet auklėja jį „kaip girdėjo, kaip patarė kiti“ (tėvams kito nuomonė turi didesnę reikšmę negu realybė).
- Frigidiškumas (lot. Rigidus – sustabarėjęs). Frigidiški tėvai paprastai nepripažįsta kitų nuomonės, gyvena tik savo protu. Jiems svarbiausia apginti savo nuomonę, savąjį Aš („Bus kaip pasakiau, ir viskas!"). Tokie tėvai – dogmatikai, schemiškai suvokiantys įvairius pedagoginius faktus, nepakenčiantys savo asmens kritikos. Frigidiškumas dažnai būna nuolatinų vaidų dėl vaikų auklėjimo priežastis.

Kai vaikas sulaukia mokyklinio amžiaus, šeima pradeda aktyviai bendradarbiauti su mokykla, nes šioji papildo ir užbaigia vaikų parengimą tolesniam mokymuisi, darbui ir šeimos gyvenimui. Šeimos ir mokyklos ugdymo uždaviniai bendri, todėl šeima padeda mokyklai, o mokykla – šeimai auklėti vaikus. Svarbi šeimos ryšių su mokykla sąlyga – teigiamas tėvų požiūris į mokyklą, pedagogus ir pedagoginį darbą. Jeigu tėvai vertina mokyklos vaidmenį, šie vertinimai turi įtakos ir vaikų požiūriui į mokymąsi ir mokyklinį režimą vystyti. Todėl siekiama ugdyti vaikų pagarbą pedagoginiam darbui, mokytojams. Mokytojų kritika, jų menkinimas neigiamai veikia vaikų mokymąsi ir elgesio motyvaciją. Tėvų pareiga – stiprinti mokyklos ir mokytojų autoritetą (Jovaiša, 2001).

Apibendrinant galima teigti, jog šeimos ir giminės ugdomas ir mokomas elgesys dažniausiai perduodamas iš kartos į kartą. Nepilnamečiai šeimoje patirtą smurtą gali naudoti prieš mokytojus, kaip išmoktą elgesio modelį. Taipogi patirdamas smurtą iš artimiausių žmonių nepilnametis gali suprasti tokį elgesį, kaip būdą pasiekti užsibrėžtus tikslus. Vėliau, vaikas taip (neleistinai) gali elgtis su mokytojais norėdamas atkreipti dėmesį, pasiekti ar gauti kažkokį dalyką.

1.3.2. Mokyklos įtaka agresyviai moksleivių elgesiui

Mokyklą sudaro mokiniai, pedagogai, tėvai. Būtent mokyklos bendruomenėje susisieja šeimos ir mokyklos poveikis vaikų socializacijos procesui (Matulionis, 2001). Lietuvoje galioja privalomo mokslo iki 16 metų įstatymas. Pasiekę mokyklinį amžių vaikai privalo mokykloje praleisti nemažą dalį savo laiko. Vadinasi mokykla užima reikšmingą vietą mokinių gyvenime, joje vykstantys įvykiai ir gaunamos žinios įtakoja asmenybės raidą ir pasaulėvaizdį (Nepilnamečiai padarę sunkius nusikaltimus: psichologiniai ir socialiniai ypatumai, 2000).

Mokykloje dažnai pastebimos elgesio sutrikimų ir vystymosi problemos, skatinančios daryti nusikaltimus. Tačiau pasitaiko atveju, kad ir pati mokykla gali lemti, kad nepilnametis pakryps į nusikalstamą kelią. Tokio elgesio tikimybė padidėja, kai tiek mokykla, tiek ir šeima nesugeba suteikti nepilnamečiams žinių, įgūdžių, nesuformuoja įsitikinimų, kurie pakreiptų vaiką visuomenei priimtina kryptimi. Mokykloje svarbus yra ir jos darbo organizavimas, mokytojų požiūris į mokinius (ypač į nepažangius). Jei mokinys patiria pažeminimą, pedagogų priekaištus, jis ir pats save gali pradėti blogiau vertinti. Maža to, gali susiformuoti priešiškas mokyklai ir jos aplinkai, antisuomeniško elgesio pakraipos. Problema iškyla ir tada, kai mokinys yra pašalinamas iš mokyklos už nusižengimus, ir jis paprasčiausiai neturi kur dėtis (Motiejūnas, 2005).

Gali būti ir taip, jog pati mokykla yra bloga, tai priklauso nuo pačios mokyklos ypatumų. Mokyklos nesugebėjimas reaguoti į nusikalstamus reiškinius vykstančius jos viduje, kurie yra vieni iš svarbiausių nusikalstamumo veiksnių (Justickis, 2004). Mokykloje, pakeliui į ją ar iš jos dažniausiai padaromi pirmi rimti teisėtvarkos pažeidimai, kurių aukomis, bendrais, iniciatoriais dažniausiai yra tos pačios mokyklos mokiniai.

Justickio (2004) teigimu, bloga klasė, bejėgiai mokytojai, nesusitvarkantys su ja, triukšmas pamokų metu, nedrausmingų mokinių dominavimas, gerų, norinčių mokytis mokinių persekiojimas ir izoliavimas – visa tai sudaro blogos klasės sindromą. Kriminologiniai tyrimai rodo, kad tarp blogos klasės ir jos mokinių teisės pažeidimų yra labai glaudus ryšys. Net ir geresnis mokinys neišvengiamai tampa tokios klasės įkaitu ir neturi kito pasirinkimo, kaip elgtis taip, kaip visa klasė.

Svarbu ir tai, jog vaikų agresyvią elgesį gali lemti ir pedagogų elgesys. Agresyvus pedagogų elgesys (susierzinimas, priešiškas, ignoravimas, įžeidinėjimai, fizinės bausmės ir kt.) dažniau nukreiptas į vieną mokinį, kartais į grupę, retai – į visą klasę (Brasliauskienė, Jonutytė, 2005).

Vaikas gali panaudoti smurtą ne tik veikiamas neigiamo pedagogų elgesio ir aplinkos, tačiau ir dėl pačios švietimo sistemos. Psichologai pastebi, kad moksleivių agresijai prasiveržti palankios sąlygos sudaromos tada, kai pernelyg apkraunamas vidutinių gabumų vaikas, nesugebantis su tuo susidoroti. Itin dideli krūviai, neaprepiamos programos – rasime tokių moksleivių, kurie visa tai išlaiko, ir tokių, kurie priešinasi visokiais būdais, taip pat ir agresija apraiškos (Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos ataskaita 2002 01 01 – 2002 12 31, 2003).

Mokykla gali vaiko psichologinį ir emocinį vystymąsi veikti teigiamai, ir neigiamai taip pat kaip ir šeima. Vaikui įtaką gali daryti nekompetentingi pedagogai, leidžiantys sau daugiau nei galima, peržengiantys padorumo ir darbo drausmės ribas. Mokykloje vaikas gali išmokti ir gauti ne tik pozityvių įgūdžių ir žinių, bet ir „gauti smurtinio elgesio pradžiamokslį“ paremtą praktika ir patyrimu. O švietimo sistema gali nepilnametį netiesiogiai „skatinti“ agresyviai elgtis.

1.3.3. Bendraamžių įtaka agresyviai moksleivių elgesiui

Vaikai išmoksta įvairių elgesio modelių bendradarbiaudami su kitais vaikais (Vaitekonienė, 2002). Kalbant apie bendraamžius reiktų paminėti neformalias grupes, kurias dažniausiai sudaro nepilnamečiai, siekiantys bendros draugystės, bendrų tikslų, bendrų interesų. Svarbios yra nusikalstamos jaunimo grupės, jos jungia vienoje gatvėje ar rajone išaugusį jaunimą, kurį iki tam tikro laiko vienijo įprasti vaikiški žaidimai, kartais ir smulkūs teisėtvarkos pažeidimai (Justickis, 2004).

Reikšmės nepilnamečių elgesiui turi ir tai, kur, su kuo, kokioje aplinkoje yra praleidžiamas laikas. Yra mikrorajonai, kurie vadinami prestižiniais ir tie, apie kuriuos atsiliepiama nekaip. Tokių atsiliepimų priežastis – statistiniai duomenys, kuriais nusakomas nusikalstamumas. Taip pat svarbu, kokie santykiai yra pačioje bendruomenėje, kaip yra organizuojama bendra veikla ir ar išvis ji vyksta. Teigiama, jog nusikaltimai padaromi tada, kai turima laiko, o jeigu nepilnamečiai neturi galimybių išreikšti save, jie gali pasukti klystkeliais (Motiejūnas, 2005).

Vietos bendruomenės narių santykiai gali užtikrinti sėkmingą jaunimo socializaciją, o santykiams nesant individas praranda visa, kas siejo jį su socialine sistema, kurios dalimi jis buvo (Baršauskienė, Leliūgienė, 2001).

Taigi bendravimas su bendraamžiai mokiniui duoda ne tik naudos, bet ir formuoja neigiamas, neatitinkančias visuomenės normų pažiūras į gyvenimą. Taip pat vaikų bendraamžiai, draugai gali būti kaip smurto mokytojai ir bendrininkai vykdant nusikalstamas veikas.

Bendraamžių, draugų nuomonė moksleiviui, o ypač paaugliškiško amžiaus yra ypatingai svarbi. Kartais taip nutinka, kad nepilnamečiui draugai yra artimesni negu šeimos nariai. Tokiu atveju nepilnametis ir toliau norėdamas išlikti svarbus, pageidaujamas ir gerbiamas bendraamžių rate, kartais būna priverstas daryti tai ko nenori, bet tai ko iš jo reikalauja, kiti jo draugai. Agresijos naudojimas taip pat ne išimtis, moksleivis kovodamas už dėmesį ar kitus dalykus naudoja smurtą, kaip priemonę, parodydamas, kad jis gali pasiekti tai ko nori taip pat tokiu būdu neišsiskirdamas iš bendraamžių tarpo. Neretai visuomenėje girdima, jog moksleivių tarpe egzistuoja daug patyčių, užgauliojimų, dažnai būna taip, kad šaipomasi iš kurio nors vieno klasės mokinio, kuris yra kitoks negu visi. Šis faktas parodo tai, kaip svarbu yra priklausyti bendraamžių grupei.

Taip pat svarbu paminėti ir bendruomenės, kurioje gyvenama įtaką. Iniciatyvi bendruomenė turi veiklą į kurias įtraukiami ir nepilnamečiai bendruomenės nariai, taip sukuriama moksleivių užimtumas ir nukreipiama nuo „nieko neveikimo“. Nepilnametis jausdamasis, jog gali save realizuoti, gali padėti kitiems bendruomenės, nariams jaučia savo vertę, taip pat užsiimdamas naudinga veikla.

1.3.4. Žiniasklaidos įtaka agresyviai moksleivių elgesiui

Žiniasklaidos įtaka vaiko socializacijai šiandien nekelia abejonių. Kaip pažymi antropologai, šiais laikais nė vienas suaugęs nežino ir nėra patyręs visko, ką žino ir yra patyrę vaikai. Daugelį vertybių, normų, nuostatų, elgesio pavyzdžių bei kitų socializacijos veiksnių perduoda ne tiesiogiai tėvai ar liti suaugusieji (autoritetai), o „tarpininkai“ dažnai žiniasklaida (televizija, laikraščiai, žurnalai, radijas, garso ir vaizdo kasetės, „Internetas“ ir pan.). Būtent žiniasklaidai dažnai daugiausiai skiriama laiko (Sakalauskas, 2000).

Vaitekonienės (2002) teigimu vaikai labiau pasiduoda žiniasklaidos įtaigai, poveikiui, nes dar neturi stabilios vertybių sistemos sunkiai atskiria demonstruojamą fantazijų pasaulį nuo realybės.

Neretai smurtas rodomas kaip problemų sprendimo būdas. Tai nors ir netiesiogiai, tačiau formuoja paauglių supratimą, kaip greitai įgyti kitų bendraamžių pagarbą, valdyti juos, kaip kai kuriais atvejais praturtėti. Smurtas dominuoja ir šiuolaikinėje multiplikacijos produkcijoje, kurią žiūri ir maži vaikai. Tai tikrai negali nepaveikti jauno žmogaus psichiką (http://viesoji.policija.lt/index.php?page_id=63).

Vaikai stebėdami, kaip žmonės ar animaciniai herojai naudoja smurtą, gali to nesunkiai išmokti, o vėliau sėkmingai panaudoti smurtą tikrovėje. Taipogi vaikas dažnai matydamas, kaip filmų herojai fizine jėga pasiekia savo tikslą, gali tai pritaikyti, kaip savo būdą asmeniniams siekiams pasiekti.

Kalbant apie žiniasklaidos poveikį vaiko asmenybės vystymuisi, galima teigti, jog ne visi vaikai, žiūrintys televizijos laidas, skaitydami spaudą, ar klausydami radiją, kuriuose demonstruojamas fizinis smurtas išmoks nusikalstamų veiksmų.

Vaitekonienė (2002) teigia, jog žiniasklaidoje demonstruojamo smurto ir prievartos poveikis gali priklausyti nuo žiūrovų amžiaus, jų intelekto bei išsilavinimo lygio, užimamo statuso grupėje, turimų agresyvaus elgesio įgūdžių, demonstruojamų laidų tipo, pozityvių ir negatyvių pastiprinimų, kurie yra taikomi agresyviam elgesiui kasdieninėje tarpusavio sąveikoje ir pan.

Užsienio šalyse nemažai eksperimentų buvo skirta poveikiui, kurį agresyviam vaikų elgesiui daro kine ir televizijoje vaizduojamas smurtas. Nustatyta, kad linkę į agresyvius veiksmus vaikai, matydami smurtą tampa dar agresyvesni. Jie išmoksta reikšti agresyvumą ir vėliau tai pritaiko (pavyzdžiui, žiauriai pasielgia su koku nors žmogumi). Paaiškėjo, kad pirmą kartą matomi personažai vaikams daro mažesnę įtaką negu televizijos serialų veikėjai ar iš ankstesnių filmų pažįstami aktoriai. Kuo pozityvesnis santykis su modeliu (aktoriumi), tuo labiau su juo identifikuojamasi ir imamas mėgdžioti jo elgesys (Brasliauskienė, Jonutytė, 2005).

Legkausko (2001) apžvelgiamoje literatūroje, Matlin (1995) atlikta tyrimų apžvalga taipogi lyg ir rodo, kad televizijos ekrane matoma agresija padidina agresyvaus žiūrovų elgesio tikimybę. Per televiziją matoma agresija gali turėti keletą nepageidautinų įtakų:

- demonstruoti agresyvaus elgesio modelius ir padidinti agresyvaus elgesio tikimybę;
- pripratinti prie smurto ir agresijos, ir padaryti žmogų mažiau jautrų smurtui;
- formuoti žmogaus įsitikinimus apie socialinę realybę – kasdien matomas smurtas verčia manyti, kad tai yra įprastas, niekuo neatgrasus ir tinkamas būdas spręsti problemas.

Į žiniasklaidos poveikį besivystančiam vaikui nereiktų žvelgti vienareikšmiškai, kadangi tiek atliktuose tyrimuose, tiek tarp pačių autorių, analizuojančių šią temą nėra vieningos nuomonės. Tačiau neneigiamas tas faktas, jog žiniasklaida šiandien daro didelę įtaką suvokiant ir vertinant pasaulį.

1.4 Pedagogų ir mokinių bendradarbiavimas mokykloje

Pedagoginis darbas – ypatinga žmonių veiklos sfera. Jis yra ne kas kita, kaip vertybinis tikslingas kvalifikuotų ir nekvalifikuotų asmenybių bendravimas integruoja visas kultūros vertybes, būtinas perimti žmonėms, kad jie galėtų ne tik orientotis gyvenime, bet ir jame aktyviai dalyvauti (Jovaiša 2001).

Pedagoginio darbo tikslai, objektas ir priemonės yra iš esmės skirtingi nuo kitų sričių. Tikslas tobulinti žmogų, asmenybę augančią kartą padaryti kultūros paveldėtoja ir įgalinti ją kurti kultūrą – materialines ir dvasines vertybes. Ugdymo objektas – žmogus su būdingomis biologinėmis, psichologinėmis ir dvasinėmis savybėmis. Šis objektas kartu yra ir subjektas – visa vertinantis, aktyvus gyvenimo veikėjas. Pedagoginio darbo priemonės labai sudėtingos – pedagogo ir ugdytinio asmenybės bei tikrovė (Jovaiša 2001).

Rajecko (2004) teigimu negalima neapibrėžti, jog esminis mokytojo, jo asmenybės bruožas, skiriantis jį nuo kitų profesijų darbuotojų ir pabrėžiantis jo socialinį vaidmenį, yra tas, kad jis turi būti ne tik labai geras savo dėstomo dalyko žinovas (lituanistas, istorikas, fizikas ir pan.), bet ir pedagogas – psichologas, pažįstas, suprantantis, mėgstantis ir gerbiantis mokinį, giliai suvokiantis, kad jis ugdo rytdienos pilietį. Todėl jam turi būti būdingas visapusiškas išsilavinimas, platūs interesai ir įvairūs gebėjimai, jis turi būti atviras naujoms idėjoms, naujai patirčiai.

1.4.1. Pedagogų ir mokinių bendradarbiavimas bei komunikacija pedagoginėje aplinkoje

Mokinių ir pedagogų santykius mokykloje, kitaip dar galima pavadinti komunikacija, kuri vyksta kiekvieną dieną. Bendradarbiaudami pedagogai ir mokiniai komunikaciją naudoja, kaip darbo būdą, pasikeisti ar pateikti informaciją. Paprasčiau tariant komunikacija yra bendravimas. Mokykloje moksleiviai naudodami vieną iš smurto tipų (emocinį smurtą) taip pat komunikuoja. Bet koks pasakytas žodis yra komunikacijos priemonė.

Pedagogai pabrėžia, jog bendravimu pradedamas ir baigiamas pedagoginis aktas tiek pamokos, tiek kitokių pedagoginių susitikimų metu. Bendravimo dėka organizuojama, atliekama, kontroliuojama veikla vadovaujantis konkrečiais mokymo ir auklėjimo uždaviniais (Savickytė, 1996).

Bendravimas – tai tarpusavio sąveika, sudėtingi įvairialypiai žmonių kontaktai, atsirandantys iš bendros veiklos poreikių. Bendraujant apsieikiama mintimis, emocijomis, susipažįstama ir pasiekiamas socialinis brandumas. Bendravimas yra būtina žmogaus egzistavimo ir tobulėjimo sąlyga, nes jis reiškiasi, kaip informacijos keitimosi mechanizmas, kaip sudėtinga žmonių tarpusavio santykių sistema, kaip abipusio pažinimo bei suvokimo procesas, kaip asmenybės dorovinio brendimo prielaida, kaip socializacijos pagrindas. Svarbiausias mokytojo ir mokinių bendravimo kontekstas yra ugdymo procesas. Jame mokytojas tiesiogiai bendrauja, bendradarbiauja su mokiniais, organizuoja jų mokymąsi ir visą mokyklinį gyvenimą (Augienė, Bobrova, Butvilas, 2005).

Pasak S. Šalkauskio, mokytojas, siekdamas visapusiškai ugdyti asmenybę, turi nuolat glaudžiai bendrauti ir bendradarbiauti su mokiniu, jo šeimos nariais, būti patikimas ir įgaliotasis asmuo, kuris privalo ugdomąjį savo veikimą suderinti su šeimyniniu auklėjimu (Skeirienė, 2005).

Baršauskienė, Janulevičiūtė (1999) teigia, jog pagrindinės bendravimo funkcijos yra šios: komunikacinė, reguliacinė, kontaktinė.

- Komunikacinė (lot. Communicatio – pranešimas, perdavimas) funkcija akcentuoja informacijos perdavimą, pasikeitimą žiniomis, patirtimi bei informacijos priėmimą ir suvokimą.
- Reguliacinė (lot. Regulo – tvarkau, nukreipiu) Funkcija akcentuoja įtaką aplinkiniams žmonėms: draugams, biznio partneriams, bendradarbiams, siekiant išsaugoti ar daryti įtaką jų elgesiui, aktyvumui, požiūriui į vertybių sistemą. Ši funkcija skatina tam tikros žmonių grupės veiksmus, turi įtakos jų aktyvumui, kūrybai, iniciatyvai.
- Kontaktinė funkcija siejama su įprastiniu žmonių tarpusavio santykių palaikymu, savitarpio supratimu. Bendraujant sprendžiamos iškilusios problemos, ieškoma būdų joms pašalinti, keičiamasi nuomonėmis. Bendraujant įgyjama patirties, sužinomos naujienos, todėl kontaktai yra malonūs ir reikalingi

Pedagoginis bendravimas vyksta pedagogo iniciatyva, jis valdo bendravimo eigą, parenka bendravimo turinį. Bendraujant susiformuoja socialiniai tinklais, kurie daro didelę įtaką individo socializacijai ir adaptacijai. Nauja informacija, žinios bei įgūdžiai

moksleiviams perteikiami tiesiogiai bendraujant. Todėl pedagogo bendravimo kompetencija, kuri yra optimalus pedagoginio bendravimo pagrindas, įvaldymas yra ne tik pozityvių santykių ir teigiamo emocinio klimato pagrindas. Įvaldytos bendravimo kompetencijos rezultatas yra tinkamai susiklostę pedagogo ir mokinių dalykiniai santykiai, reguliuojantys sąveikaujančių asmenų veiklą, asmeniniai santykiai grindžiami tarpusavio simpatija, tolerancija, pagarba, supratimu, humanistiniai santykiai, kurie susiklosto socialinių idėjų bendrumo pagrindu (Augienė, Bobrova, Butvilas 2005).

Jovaišos (2001) teigimu bendradarbiaujant su mokiniais daug ką lemia pedagoginiai gebėjimai, kurie apibūdinami, kaip individualybės sąlygos, įgalinančios lengvai, greitai ir gerai atlikti pedagoginę veiklą. Jų yra daug ir įvairių, tačiau išskirtini tokie, kurie susiję su pedagogine veikla ir leidžia ją sėkmingai vykdyti. Vienas iš jų yra komunikatyvumas – gebėjimas, įgalinantis lengvai užmegzti tarpasmeninius santykius, sėkmingai plėtoti dialogą, sukurti prielankumo ir pasitikėjimo santykius. Galima tvirtinti, kad be tinkamos komunikacijos neįmanomas pedagoginis darbas apskritai. Ir priešingai, juo tinkamesnė komunikacija, tuo didesnė pedagoginės sėkmės tikimybė.

Komunikacija esti nežodinė ir žodinė. Nežodinė komunikacija reiškiasi žvilgsnio, mimikos gestų išraiškingumu. Manoma, kad net 86 % atvejų komunikuojama ne žodžiais. Todėl labai svarbu įgyti žiūrėjimo, klausymo, klausinėjimo, kalbėjimo gebėjimus įgalinančius tinkamai bendrauti. Nuo to, kaip palaikomas akių kontaktas, kaip išklausoma, suprantama ir reflektuojama kito nuomonė, kaip į visa tai reaguojama, kaip konfrontuojami ir sprendžiami konfliktai priklauso komunikacijos sėkmė. Vieniems visa tai pavyksta lengviau, kitiems – sunkiau. Neturint komunikacijos gebėjimų, prisieina juos ugdyti specialiomis pratybomis. Pedagoginėje praktikoje tinkamos komunikacijos trūkumai labai trukdo normalų pedagoginį procesą. Nesidomintys mokinio gyvenimu, nepajėgūs bendrauti, ironiškai, irzlūs, grubūs pedagogai atstumia vaikus. Atsiradęs prasminis ir emocinis barjeras formuoja susvetimėjimą, ir mokykla nebeturi įtakos savo auklėtiniams. Įvyksta blogiausia, kas mokyklos gyvenime gali įvykti (Jovaiša, 2001)

Büttner (1998) sako, kad Mokyklos institucija remia autoriteto struktūrą pedagogo ir mokinių santykiuose, t.y. ji remia realią pedagogo valdžią mokiniams, bet kartu pateisina įtampą, atsirandančią iš mokytojo laisvės likučio, t.y. iš asmeninės atskiro mokytojo elgsenos su savo klase. Šios įtampos padidėjimą nulemia ir tas faktas, jog mokinių kolektyvas dvejopu prieštaringu požiūriu priklauso nuo mokytojo (viena- globa ir rūpinimasis, kita – pažymiai ir bausmės), o mokytojai priklauso nuo mokyklos administracijos (ar atskirų jos atstovų) autoriteto. Iš pirmo žvilgsnio bendravimo procesas atrodo paprastas, tačiau iki tol, kol

susiduriama su kliūtimis, kurios stabdo bendravimą, arba tada, kai bendravimo formos tampa iškreiptomis, pavyzdžiui pradedama šmeižti, pravardžiuoti, įžeidinėti, meluoti, gąsdinti ir t.t. Todėl mokėti bendrauti ir turėti tam įgūdžių yra svarbu, o ypač tada, kai dirbama su mokiniais, kurie panaudoja smurtą prieš pedagogus mokykloje.

Savickytės (1996) teigimu, tam, kad suprastume kitą žmogų, partnerį ar pašnekovą, reikia ne tik patirties, bet ir tam tiko psichologinio požiūrio į žmones, būtent: gebėjimo emocionaliai atsiliesti į kitų žmonių išgyvenimus (empatija), gebėjimo suprasti kito žmogaus vidinę būseną (identifikavimas), gebėjimo suprasti, kaip žmogus įsivaizduoja pašnekovo nuomonę apie save (refleksija); pabrėžiama, kad bendradarbiaudami pašnekovo atžvilgiu pasirenkame tam tikrą apibrėžtą poziciją; bendraujantieji yra arba „pavaldi pusė“, arba „padėties šeimininkai“, vieni bendravimo partneriai gali tyčia stengtis atrodyti naivūs, kad kitas imtųsi spęsti jo problemas, taip pat jie gali laikytis nuošaliai nuo visų įvykių, o paskui skųstis, jog buvo visai pamiršti, jiems niekas nepadėjo; nurodoma, kad bendravimas – tai pasikeitimas nuomonėmis, nuotakomis, norais, pabrėžiama, kad čia svarbus kalbėjimas ir išklausa, sugebėjimas perfrazuoti, perpasakoti pašnekovo emocinę būseną ir kt.

Pedagoginio bendradarbiavimo sistemos plėtra ypač priklauso ir nuo visapusiško mokytojo pasirengimo bendradarbiauti. Mokytojas – pedagoginio bendradarbiavimo sistemos mokykloje iniciatorius ir organizatorius. Tačiau bendradarbiavimo vyksmui svarbūs ir visi kiti mokyklos bendruomenės nariai – pedagogai (mokytojai ir administracija) bei mokinių tėvai, kurie vienaip ar kitaip atsiliepia bei palaiko bendradarbiauti nusiteikusio mokytojo iniciatyvas. Bendradarbiavimo idėjos sklaida, tobulėjimas atsiranda tada, kai visi mokyklos bendruomenės nariai susivienija, įtvirtina tarpusavio santykius, nuolat juos plečia, stiprina, pokyčius kreipia tinkama linkme. Pedagoginio bendradarbiavimo sklaidą mokykloje stimuliuoja arba stabdo pati mokyklos aplinka: vyraujančios nuostatos, įpročiai, psichologinė atmosfera (Skeirienė, 2005).

J. Vabalas – Gudaitis rašė, kad jeigu mokytojas nesugeba sukurti klasėje konstrukcinės sąveikos, jei jis pats nėra tos sąveikos narys, tai nepavydėtinas tokio mokytojo likimas. Tokio mokytojo idealūs troškimai ir visi geri norai greit menkėja, jį apima abejingumas ir apatija, jis pradeda nekęsti savo darbo ir mokinių, o šie jo. Toks mokytojas lyg vergas per dienu dienas traukia sunkų pedagoginį jungą dėl duonos kąsnio. Ir priešingai. Jeigu mokytojas sukuria reikiamą sąveiką, jis ilgam lieka jaunas savo siela, darbe randa džiaugsmą ir pasitenkinimą. Tačiau nereikėtų užmiršti, jog sąveikos dalyvių mažiausiai turi būti du. Ir nuo jų abiejų priklauso sąveikos esmė (suprantama, mokytojo vadovaujančio vaidmens nieks neneigia) (Savickytė, 1996).

Taigi, komunikacijos procese dalyvauja pedagogas ir mokinys. Tinkamas abiejų dalyvių komunikavimas duoda produktyvius darbo rezultatus. Jeigu tarp pedagogo ir mokinio yra teigiami bendravimo santykiai pedagogas noriai atliks savo darbą, gerai praves pamoką, pagelbės mokiniui, jei šis ko nesupranta, o mokinys gaus jam reikalingų žinių. Ir priešingai. Jeigu tarp mokinio ir pedagogo vyks konfliktinės situacijos, mokinys prieš mokytoją naudos smurtą, deramo bendradarbiavimo nebus, kadangi abiejų dalyvių kontaktavimas bus nemalonus bent vienam iš jų. O esant tokiai situacijai, kai reikia dirbti su asmeniu, kuris naudoja smurtą prieš kitą bendravimo dalyvį, gerų darbo rezultatų neįmanoma sulaukti. Taip pat kad vyktų komunikacija, reikia, kad ir pats pedagogas norėtų komunikuoti su mokiniais, o ne tik suprastų bendravimą, kaip neišvengiamą prievolę ir atliktų savo darbą atmestinais.

1.5. Socialinio darbuotojo vaidmuo ir funkcijos gerinant santykius ir bendradarbiavimą tarp mokinių ir pedagogų

Bendras socialinės pagalbos tikslas yra padėti žmogui, žmonių grupei ar bendrijai surasti pusiausvyrą, išvystyti esmines galias geresniam problemos išsprendimui. Socialinė pagalba siekia padėti žmogui suprasti jo problemą, rasti būdų patenkinti jo poreikius, padaryti paslaugą ar surasti reikalingus pagalbininkus. Tas procesas vyksta panaudojant tam tikrus ryšius arba santykius tarp žmogaus ir jam padedančio profesionalo (Lukoševičienė, 1995).

Aptariant socialinės pedagogikos ir socialinio darbo praktinės veiklos sričių bendrybes ir skirtumus galima teigti, jog į socialinio darbuotojo veiklos akiratį patenka žmogus, turintis problemų, kurios trukdo jam būti pilnateisiu, naudingą visuomenės nariu ir gyventi normalų gyvenimą. Įvairių problemų iškyla faktiškai kiekvienam žmogui. Jos gali būti įvairiai charakterizuojamos: psichologiniu, medicininu, teisiniu aspektais, gali būti susijusios su išoriniais, nuo žmogaus nepriklausančiais veiksniais (ekologiniai, socialiniai, tarptautiniai ir kiti kataklizmai), vidiniais (ligos, fizinio ir psichologinio vystymosi sutrikimai). Socialiniam darbui svarbu tai, kad pats žmogus savarankiškai tų problemų išspręsti negali, todėl jam reikalinga profesionali pagalba (Leliūgienė, 2003).

Galima teigti, jog socialinio darbo objektas – žmogus, kuriam socialinio gyvenimo procese reikalinga pagalba, t.y. žmogus, kaip socialinis subjektas, nepriklausomai nuo amžiaus. socialinės pedagogikos akiratį pakliūva vaikas, kuriam – socializacijos procese

iškyla problemų, tai yra problemiškas individo virsmas socialiniu subjektu. (Leliūgienė 2003).

Socialiniai darbuotojai – tai savotiški tarpininkai tarp žmogaus ir socialinės aplinkos, bendruomenės veiklos organizatoriai sveikatos, socialinėje ir švietimo srityje. Klientais gali būti pavieniai asmenys, grupės, bendruomenės ir organizacijos. Socialinių darbuotojų veiklos tikslas – patenkinti asmens gyvybinius poreikius, įtraukti individą į visuomenę ir atkurti jo ir visuomenės santykius. Jų darbo rezultatai dažnai būna nematomi, juos sunku išmatuoti, tačiau tai labai svarbus darbas žmogui ir visuomenei (<http://www.vdu.lt/sdi/socialinis-darbas.htm>).

Mokykloje socialinio darbuotojo funkcijas atlieka socialinis pedagogas. Pedagogikai priklauso pagrindinis vaidmuo ugdant socialinio darbo subjektą ir objektą, t.y. asmeninės žmogaus savybės ir ypatybės. Socialini darbo tikslų pedagoginius komponentus nusako ugdymo tikslai. Nors socialinės asmenybės ir kolektyvo ugdymas turi spontaniškumo bruožų, tačiau pedagogiškai moksliskai pagrįstas socialinis darbas daro jį tikslingu (Kučinskas, Kučinskienė, 2000). Mokykloje į gyvendinamos socialinės veiklos formas gali būti šios:

- individualus darbas su mokiniais, tėvais, mokyklos pedagogais
- gupinio darbo ir komandinės veiklos organizavimas
- akclėjamosios veiklos organizavimas
- tarpinstitucinės veiklos organizavimas ir koordinavimas

Merfeldaitė (2005) teigia, jog kalbant apie agresijos naudojimą prieš pedagogus mokymo įstaigoje, socialinis pedagogas yra nepajėgus vienas spęsti šią problemą, o ir taip dirbti būtų ne tikslinga. Veiksmingą socialinės pagalbos organizavimą užtikrina bendras įvairių specialistų darbas, kuriam reikalinga įvairių sričių informacija, žinios, gebėjimai. Viena iš svarbiausių socialinės pedagoginės pagalbos teikimo sąlygų yra komandinis darbas, nes tik tokiu būdu galima koordinuoti pavienių specialistų veiklą, optimaliau nustatyti socialinės pedagoginės pagalbos poreikius, išplęsti tarpinstitucinį ir tarpžinybinį bendradarbiavimą. Komandinis darbas įgyja didelę reikšmę, kai reikia efektyviai įgyvendinti tikslus, greitai prisitaikyti prie nuolat besikeičiančių reikalavimų – naujų sudėtingų technologijų, didėjančių vartotojų reikalavimų, profesionalaus problemų sprendimo.

Brasliauskienės ir Jonutytės (2005) tvirtinimu, norint efektyviai spęsti vaikų agresijos problemas, būtina kelti pedagogų kompetenciją. Ši kompetencija gali būti ugdoma keliais būdais: pedagogai turi gauti sisteminių žinių apie agresijos priežastis ir pasireiškimo būdus apie pykčio valdymo, emocijų ir jausmų supratimo bei išraiškos mokymo galimybes, apie

pačių nuostatas prievartos atžvilgiu. Taip pat pedagogai turi tobulinti savo socialinę kompetenciją: išmokti tinkamai reikšti jausmus, atpažinti pykčio jausmą ir gebėti jį kontroliuoti pozityviais būdais, išmokti naujų konfliktų sprendimo būdų ir pan.

Brasliauskienės ir Jonutytės (2005) teigimu, socialiniam pedagogui rekomenduojamos šios darbo su pedagogais formos:

- individualūs pokalbiai, kurių metu pasikeičiama nuomonėmis ;
- bendri susirinkimai; pasitarimai;
- atvejo analizės grupės
- pedagogų ir socialinių pedagogų bendra veikla su vaikais;
- bendrų projektų realizavimas;
- saviugdos grupių pedagogams organizavimas

Tinkamos socialinės pagalbos suteikimas pedagogams ir mokiniams ypač svarbus, leidžiantis efektyviai spęsti kylančias problemas ne tik mokyklos lygmenyje, bet ir tarpinstituciniame, bei tarpbendruomeniniame. Tinkamai panaudoti socialinio darbuotojo vaidmenys užtikrina plataus socialinio pagalbos tinklo organizavimą. Sprendžiant moksleivių smurto naudojimo prieš pedagogus problemą socialinis darbuotojas turėtų dirbti ne tik su pedagogu, bet ir su vaiku, su jo šeimos nariais, draugais, mokykla, su visa nepilnamečių supančia aplinka. Nes tik analizuojant problemų atsiradimo priežastis platesniu lygmeniu galima suteikti pedagogams ir mokiniams visapusišką pagalbą.

Patirtis rodo, jog dirbti su nepilnamečiu (vaiku) yra gana sunku. Visų pirma daug sunkiau iš vaiko, negu iš suaugusiojo pusės įgyti pasitikėjimą. Antra, dažniausia nepilnamečiai, kurie naudodami smurtą kenkė pedagogams, pas socialinį darbuotoją ateina ne patys, o yra „prievarta“ atvedamai, atsiunčiami, nes fizinio smurto naudojimas prieš kitą asmenį pažeidžia įstatymus, o nusizengęs nepilnametis pakliūna į vaikų teisių apsaugos, bei teisėtvarkos akiratį. Esant tokiam atvejui, reikalingi labai gerai išlavinti socialinio darbuotojo bendravimo su kitais ir klausymosi įgūdžiai.

Socialinis darbuotojas (pedagogas) dirbantis su nusikaltusiu nepilnamečiu turėtų gerai išmanyti vaikų psichologiją, taip pat atitinkamus teisės mokslus (pavyzdžiui kriminologiją).

Praktiniame lygmenyje naudojami minėtosios problemos sprendimo būdai: tai nepilnamečių motyvavimas dalyvauti grupiniuose užsiėmimuose, individualiose konsultacijose, kuriose sprendžiamos jiems aktualios problemos. Grupinės veiklos nebūtinai turi būti tiesiogiai nukreiptos į vienos pasirinktos problemos šalinimą. Svarbu tai, jog vaikai turintys panašių problemų bendrautų tarpusavyje, dalintųsi savo patirtimi, suprastų savo

klaidas, koreguotų savo elgesį socialinio darbuotojo padedami, teigiama linkme. Tėvų bendradarbiavimas su socialiniu darbuotoju, vaiko problemos pripažinimas ir bendravimas su kitų smurtaujančių vaikų tėvais taip pat gali būti, kaip vienas iš sprendimo būdų.

Nereikėtų pamiršti ir pedagogo. Jiems teikiama pagalba taip pat gali būti panaši, kaip ir mokiniams, tai bendradarbiavimas su mokyklos socialiniais pedagogais, psichikos sveikatos centrų socialinių darbuotojų individualios konsultacijos, grupiniai užsiėmimai su panašią patirtį turinčiais, smurtą iš mokinių patyrusiais pedagogais. Visuomenėje egzistuojantis stereotipinis mąstymas apie pedagogus, kaip beveik viską žinančius lyg ir stigmatizuoja pedagoga, kuris kenčia moksleivių smurtą. Pedagogas nutyli apie tai, kad patiria smurtą iš mokinių, nes bijo sulaukti priekaištų, jog dėl to kaltas jis pats, dėl pedagoginės kompetencijos stokos. Socialinio darbuotojo darbo su nukentėjusiu pedagogu tikslas, turėtų būti kliento įgalinimas kalbėtis apie esamą problemą ir efektyvių problemos sprendimų ieškojimas ir įgyvendinimas.

II. Empirinio tyrimo rezultatų pristatymas

Empirinio tyrimo metodologija

Tyrimo tipas. Pasirinktas kiekybinis aprašomasis tyrimo tipas, kuriuo atliekama esamos situacijos analizė. Šis tyrimo tipas pasirinktas todėl, kad jį naudojant galima realizuoti iškeltą darbo tikslą.

Tiriamoji populiacija ir tyrimo imtis. Respondentais pasikrinti visų keturių Druskininkų miesto bendrojo lavinimo mokyklų pedagogai. Bendras minėtose mokyklose dirbančių pedagogų skaičius - 144. Pasirinkti minėtųjų mokyklų pedagogai, kadangi tyrimui yra reikalinga jų patyrimu, susiduriant su moksleivių smurtu, pagrįsta informacija.

Tyrimo imtis yra 76 pedagogai. Į atlikto tyrimo klausimyno klausimus atsakė pusė Druskininkų miesto bendrojo lavinimo pedagogų, atsižvelgiant į tai galima teigti, jog tyrimo rezultatai yra reprezentatyvūs ir atspindi visų Druskininkų miesto pedagogų patirtį susiduriant su prieš juos smurtaujančiais mokiniais.

Tyrimo metodas. Apklauskos raštu metodas, panaudojant klausimyną. Šis duomenų rinkimo metodas yra anoniminis, todėl tikimasi atviro ir nuoširdaus grįžtamojo ryšio iš pasirinktų tiriamųjų. Klausimyną sudaro 33 klausimai, kurių temos orientuotos į smurto tipus, patirto smurto poveikį žmogaus asmenybei ir pedagoginiam darbui, smurto atsiradimo veiksnius.

Tyrimo eiga. Dėl tyrimų atlikimo Druskininkų miesto bendrojo lavinimo mokyklose buvo tariamasi su minėtų mokyklų direktoriais, ir socialiniais pedagogais / darbuotojais. Gavus leidimus atlikti tyrimą, bendradarbiaujant su Druskininkų miesto bendrojo lavinimo mokyklų socialiniais pedagogais / darbuotojais klausimynai buvo išdalinti pedagogams, tyrėjui tiesiogiai ir netiesiogiai dalyvaujant. Tyrimas buvo atliktas 2007 metais balandžio – birželio mėnesiais.

Tyrimo etika. Atliekant tyrimą buvo remiamasi šiais principais: geranoriškumo, pagarbos asmens orumui, teisingumo, teisės gauti tikslią informaciją.

Tyrimo duomenų apdorojimas. Gauti duomenys apdoroti, naudojantis SPSS (angl. - Statistical Package for the Social Science) statistinės informacijos apdorojimo programiniu paketu. Atlikta statistinė duomenų analizė taikant Chi kvadrato kriterijų (Žr. Priedus.)

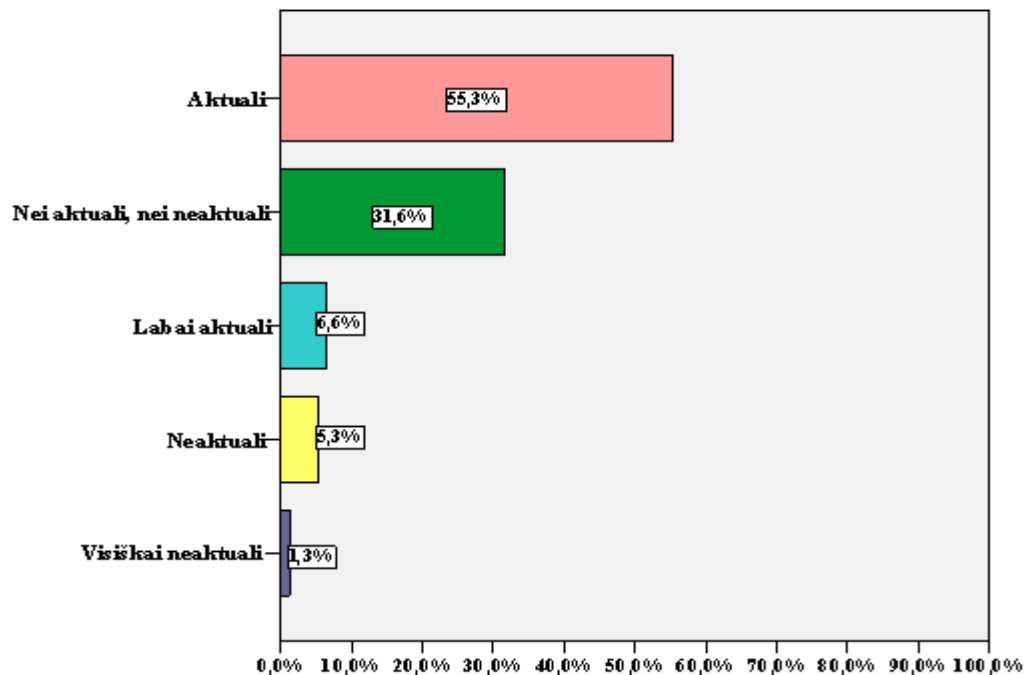
2.1. Duomenys apie tyrime dalyvavusius Druskininkų miesto bendrojo lavinimo mokyklų pedagogus

1. lentelė. Tiriamųjų demografinės charakteristikos

Imties dydis	n = 76
Lytiškumas	Moterų (83,3%) ir vyrų (16,7%)
Amžiaus vidurkis	45,8
Darbo stažo mokykloje vidurkis	21,3
Išsilavinimas	Aukštasis universitetinis (79,2%), aukštasis neuniversitetinis (16,7%), aukštesnysis (4,2%).

2.2. Smurto problemos bendrojo lavinimo mokykloje vertinimas

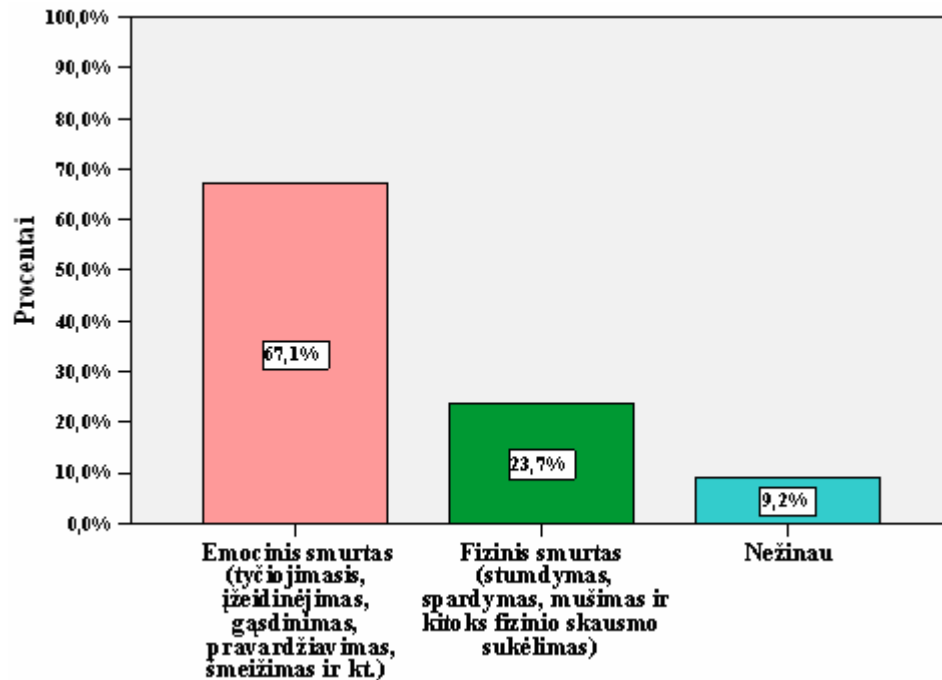
Respondentų buvo klausiama, kokia, jų nuomone, smurto problema (plačiaja prasme) jų mokykloje yra. Pedagogų teigimu problema: aktuali 55,3%, nei aktuali, nei neaktuali 31,6%, labai aktuali 6,6%, neaktuali 5,3%, visiškai neaktuali 1,3% (žr. 1 pav.).

1. Paveikslas. Smurto problema (plačiaja prasme) bendrojo lavinimo mokyklose

Atsižvelgiant į pateiktą pedagogų nuomonę, galima teigti, jog su smurto problema mokyklos bendruomenėje pasireiškia dažnai, neišskiriant tai prieš ką yra smurtaujama, pedagogus, moksleivius ar kitus mokykloje dirbančius asmenis.

Smurto sąvoka yra plati, todėl kalbant apie minėtąją problemą būtina išsiaiškinti būdus, kuriais smurtas gali pasireikšti. Išskiriamos keturios pagrindinės smurto formos : emocinė, fizinė, seksualinė ir ekonominė, todėl respondentai atitinkamai buvo klausiami, kokia smurto forma, jų manymu, dominuoja mokyklose (žr.2pav.).

2. Paveikslas. Smurto forma dominuojanti bendrojo lavinimo mokyklose

Žvelgiant į tyrimo duomenis (žr.2 pav.). matoma, jog emocinis smurtas mokyklose užima pirmąją vietą, taip mano daugiau nei du trečdaliai pedagogų. Antroje vietoje – fizinis smurtas. Atkreipiamas dėmesys į tai, kad nebuvo paminėtos seksualinio ir ekonominio smurto formos, kurios, remiantis tiriamųjų nuomone, mokyklos bendruomenėje nepasireiškia. Taipogi pastebima tai, kad beveik dešimtadalis respondentų teigia nežinantys, koks smurtas pasireiškia mokykloje.

2.3. Pedagogų patirtis , susiduriant su prieš juos agresyviai besielgiančiais mokiniais

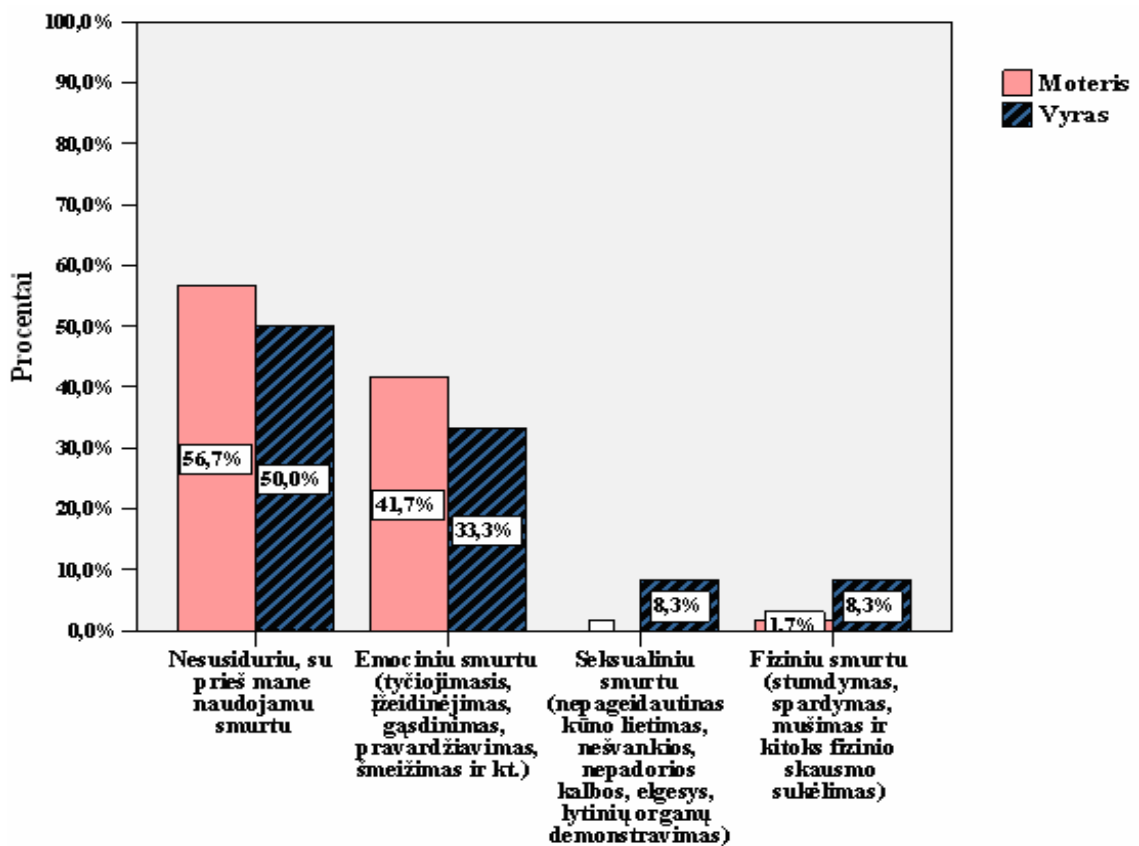
Tyrimu buvo siekiama nustatyti, ar pedagogai dirbdami pedagoginį darbą susiduria su prieš juos smurtaujančiais mokiniais, kokias smurto formas moksleiviai naudoja ir kaip patiriamas smurtas veikia pedagogus bei jų darbą.

Atliktas tyrimas parodė su kokiomis smurto formomis pedagogai dažniausia susiduria. Iš viso 44% atsakiusių respondentų paminėjo, jog dirbdami pedagoginį darbą patiria iš moksleivių smurtą. Šis rezultatas leidžia daryti prielaidą, jog analizuojama darbo problema yra aktuali.

Su emociniu smurtu, t.y.: tyčiojimusi, įžeidinėjimu, gąsdinimais, pravardžiavimais, šmeižimu ir kt., savo atžvilgiu susiduria 40 % atsakiusiųjų.

Fizinį smurtą (stumdyimas, spardymas, mušimas ir kitoks fizinio skausmo sukėlimas) paminėjo 2,7 %. apklaustųjų.

Su seksualiniu smurtu (nepageidautinu kūno lietimui, nešvankiomis, nepadoriomis kalbomis, elgesiu, lytinių organų demonstravimu ir pan.) susiduria 1,3 %. atsakiusiųjų respondentų.

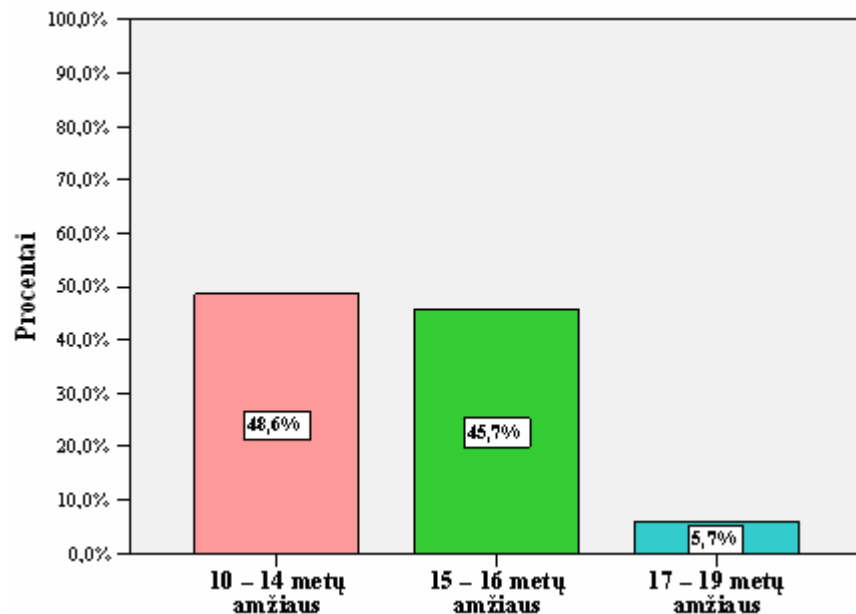

3. paveikslas. Pedagogai susiduriantys su prieš juos agresyviai besielgiančiais mokiniais (procentais)

Gauti tyrimo rezultatai pagrindžia išsikeltą darbo hipotezę, jog moksleiviai, besimokantys bendrojo lavinimo mokyklose, dažniausiai naudoja emocinį smurtą prieš pedagogus.

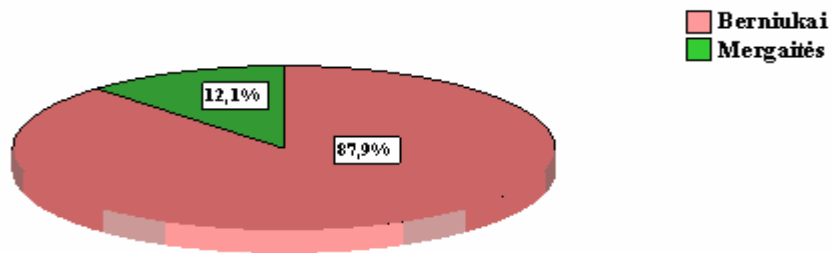
Skaičiuojant Chi kvadrato koreliacijos koeficientą pagal Pearson koreliacijos formulę nustatyta stipri koreliacija ($r = 0,77$) tarp vyrų ir moterims pateikto klausimo, su kokiomis moksleivių smurto prieš pedagogus formomis tenka susidurti.

Tyrimo rezultatai rodo, kad didelio skirtumo tarp, smurtą prieš pedagogus naudojančių mokinių 10 – 14 metų ir 15 – 16 metų amžiaus nėra, akivaizdus skirtumas pradeda matytis žvelgiant į 17 – 19 metų amžiaus mokinius, kurių labai maža dalis, anot pedagogų, smurtauja prieš juos (žr. 4 pav.)

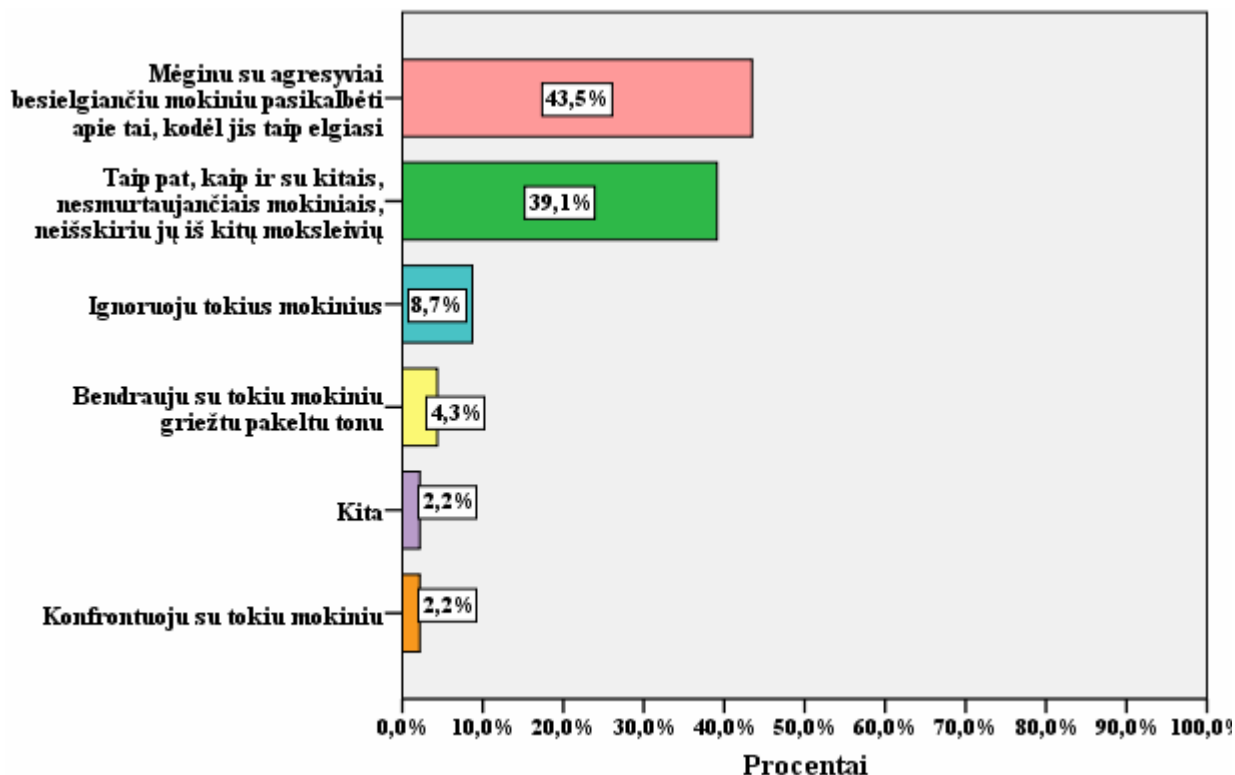
4. paveikslas. Mokinių, kurie dažniausiai smurtauja prieš pedagogus, amžiaus grupės (procentais)

Atlikus tyrimą nustatyta, jog kad prieš pedagogus dažniau smurtauja vyriškos lyties mokiniai t.y., berniukai (87,9%), o moteriškos lyties moksleivės ne tokios aktyvios naudojant smurtą (12,1%). Matomas (žr. 5 pav.) akivaizdus skirtumas, kad didžiausią dalį smurtaujančių asmenų sudaro berniukai, kurie 8 kartus dažniau negu mergaitės linkę panaudoti smurtą prieš pedagogus. Atsižvelgiant į šiuos gautus duomenis, reiktų priimti atitinkamus sprendimus, kurie būtų orientuoti į tai, kad sumažinti moksleivių ypač berniukų smurtavimą.

5. paveikslas. Moksleivių smurtaujančių prieš pedagogus pasiskirstymas pagal lytį (procentais)

Patiriant smurtą visada yra atgalinė reakcija į smurtautoją. Kaip auka reaguos į smurtą panaudojusį asmenį priklauso nuo pačios aukos asmenybės, jos vertybinių nuostatų ir panašiai, tai gali būti tiek teigiamas, tiek neigiamas veikimas. Tyrimas parodė, kad pedagogų elgesys su tais mokiniais, iš kurių patyrė smurtą yra toks: mėgina su agresyviai besielgiančiu mokiniu pasikalbėti apie tai, kodėl jis taip elgiasi (43,5 %), elgiasi taip pat, kaip ir su kitais, nesmurtaujančiais mokiniais (39,1 %), ignoruoja tokius mokinius (8,7%), bendrauja su tokiu mokiniu griežtu pakeltu tonu (4,4%), konfrontuoja su tokiu mokiniu (2,2 %), kita (2,2 %) (žr. 6 pav.).

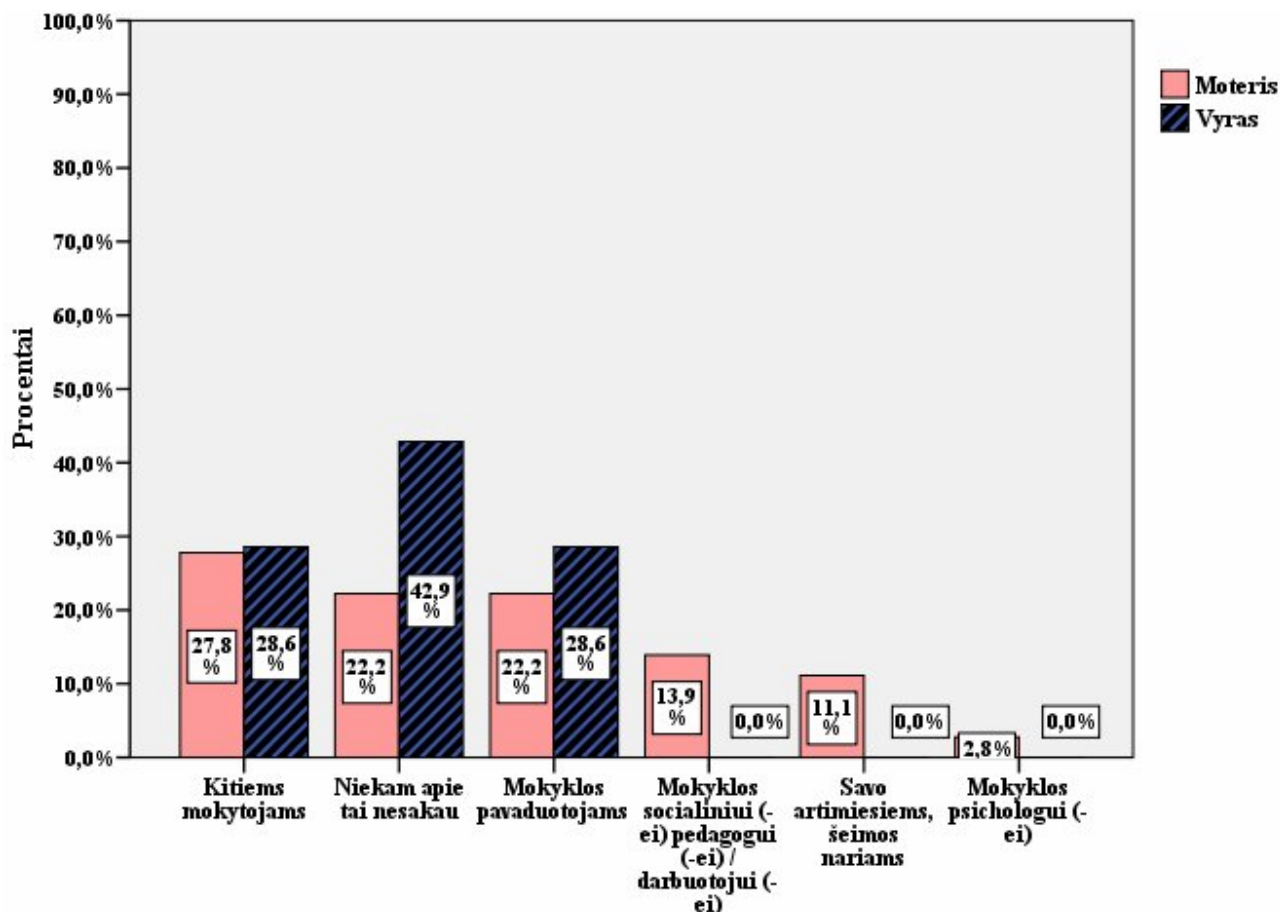
6. Paveikslas Pedagogų elgesys su tais mokiniais iš kurių patiria smurtą (procentais)

Remiantis tyrimo duomenimis matoma, kad daugiau nei du penktadaliai pedagogų smurtaujančiam mokiniui linkę padėti, aiškinasi priežastis, dėl kurių vaikas smurtavo bei ieško tokiam mokiniui pagalbos. Kita dalis pedagogų su smurtaujančiu mokiniu elgiasi taip pat, kaip ir su kitais nesmurtaujančiais ir neišskiria jo iš kitų mokinių, o pedagogas nekreipdamas dėmesio į agresyvių mokinio elgesį taip parodo, kad toks elgesys nekelia jokių problemų ir smurtavimas yra lyg ir toleruojamas, ko pasekoje galimas dar didesnis agresijos prieš pedagogus protrūkis.

2.4. Smurtą iš mokinių patyrusių pedagogų bendradarbiavimas su mokyklos bendruomene ir kitomis institucijomis sprendžiant agresijos problemą ir gaunant paramą

Pedagogo patiriamas smurtas iš mokinių tai nėra vien tik aukos problema ar gėdingas dalykas, kuris turėtų būti nuslėptas, kaip pedagogo darbo įgūdžių trūkumas nesugebant bendradarbiauti su mokiniais. Aptariama problema turėtų būti sprendžiama pasitelkiant visą mokyklos bendruomenę bei kitas institucijas, pavyzdžiui : psichikos sveikatos centrus, policiją ir t.t. todėl ar esama problema bus pradėta spręsti priklauso nuo to ar nukentėjusysis iškelia savo problemą į viešumą ar kam nors apie ją praneša.

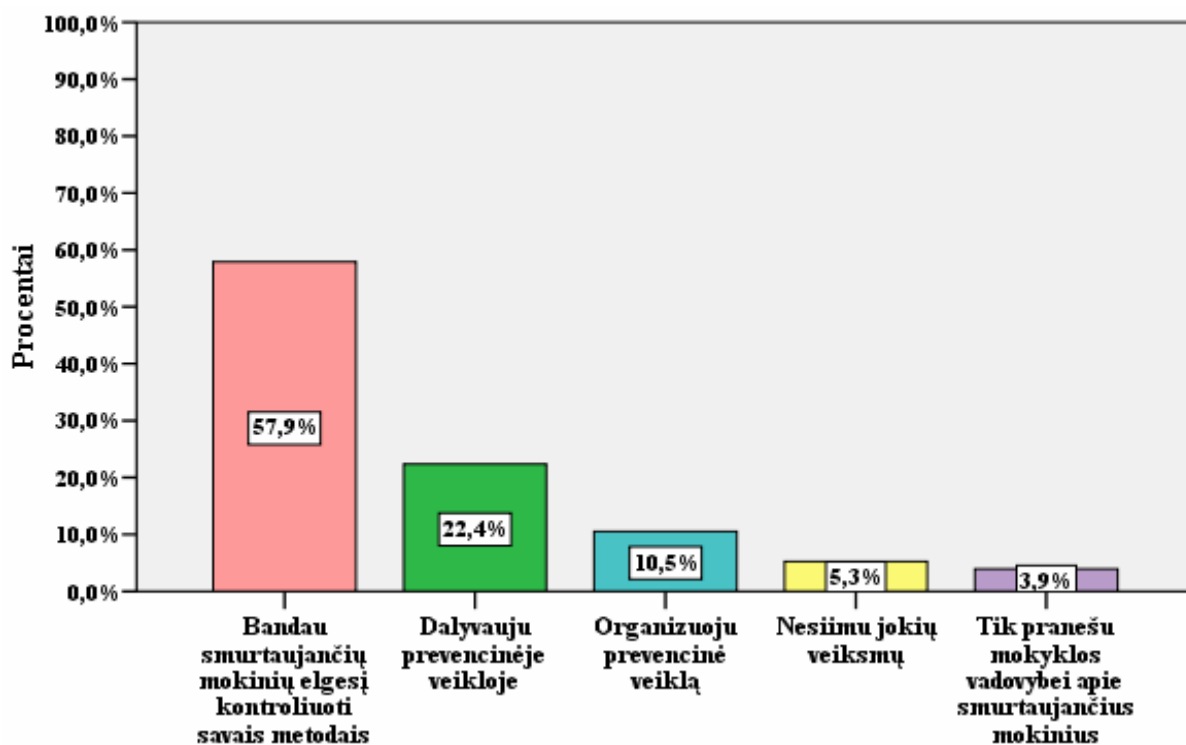
Tyrimo rezultatai parodo, jog pedagogai patyrę smurtą iš moksleivių apie tokį incidentą pirmiausiai pasako kitiems mokytojams (29,6%), mokyklos pavaduotojams (22,7 %), mokyklos socialiniam pedagogui/darbuotojui (11,4 %), savo artimiesiems šeimos nariams (9,1 %), mokyklos psichologui (2,3 %) (žr. 7 pav.). Ketvirtadalis (25,0) pedagogų susiduriančiu su minėtuju moksleivių elgesiu nutyli apie esamą problemą, o tokios problemos atskleidimas gali padėti ne tik patiems, nukentėjusiems pedagogams, bet ir smurtaujantiems mokiniams, suteikiant jiems pagalbą ir užkertant kelią, sunkesniems nusižengimams, už kuriuos gali grėsti ir laisvės atėmimo bausmės.

7. Paveikslas Pedagogai apie patiriamą smurtą iš mokinių praneša šiems asmenims (procentais)

Žvelgiant į tyrimo duomenis, galime teigti, kad pedagogai vyrai linkę pasipasakoti apie savo problema tik kolegoms arba mokyklos pavadootojams, tačiau du penktadaliai visai niekam apie tai nesako. Tuo tarpu moterys linkusios pasitikėti platesniu žmonių ratu ir atskleisti esamą problemą. Lyginant pedagogų vyrų ir moterų atsakymus matoma, kad vyrai yra uždaresni.

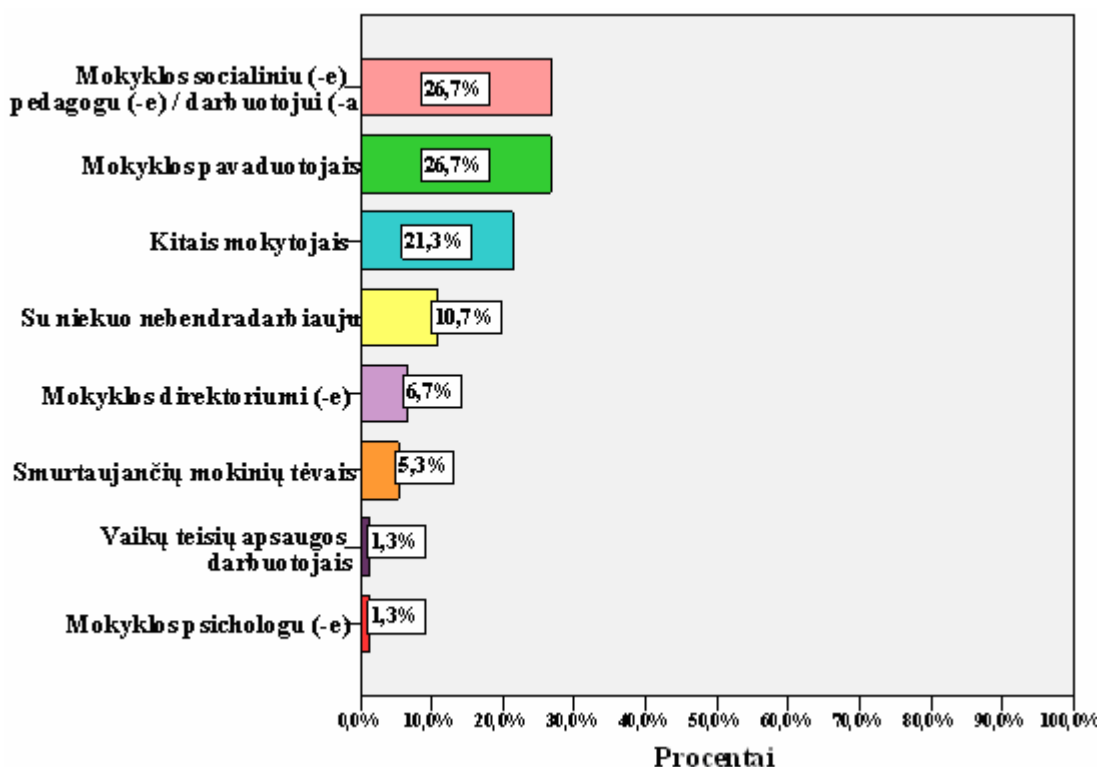
Tam, kad mokinių agresijos protrūčiai prieš mokyklos bendruomenės narius nesikartotų, ar to nepatirtų kiti asmenys, būtina priimti sprendimus, užkertant kelią mokinių smurtavimui. Iš gautos duomenų analizės matyti, kad daugiausiai respondentų 57,9 % bando smurtaujančių mokinių elgesį kontroliuoti savais metodais. Bendrai apžvelgiant šio klausimo rezultatus galima teigti, jog iš viso 94,7 % atsakiusių respondentų imasi vienokių ar kitokių priemonių sprendžiant smurto problemą mokykloje ir tik 5,3 % yra pasyvūs stebėtojai (žr. 8 pav.).

8. Paveikslas Pedagogų veiksmai, sprendžiant smurto problemą mokykloje (procentais)

Tyrimo rezultatai rodo, kad pedagogai pirmiausiai bando pasitelkti savo sukauptą asmeninę patirtį tam, kad galėtų kontroliuoti smurtaujančių mokinių elgesį. Respondentai nėra linkę naudoti išskirtinai kitus, smurto sprendimo metodus.

Sprendami smurto problemą pedagogai dažniausiai bendradarbiauja su socialiniu pedagogu / darbuotoju (26, 7%) pavaduotojais (26,7 %), kitais mokytojais (21,3%) (žr. 9 pav.) Tyrimo rezultatai, leidžia daryti prielaidą, kad pedagogai tik iš dalies arba visai nepripažįsta socialinio pedagogo / darbuotojo, turimos kompetencijos spęsti smurto problemas. Galima daryti prielaidą, jog pedagogai, mano, kad jų kolegos (kiti mokytojai) ir mokyklos vadovybė (pavaduotojai) turi pakankamai įgūdžių ir patirties kovojant su problemomis, kurių pagrindas yra smurtas.

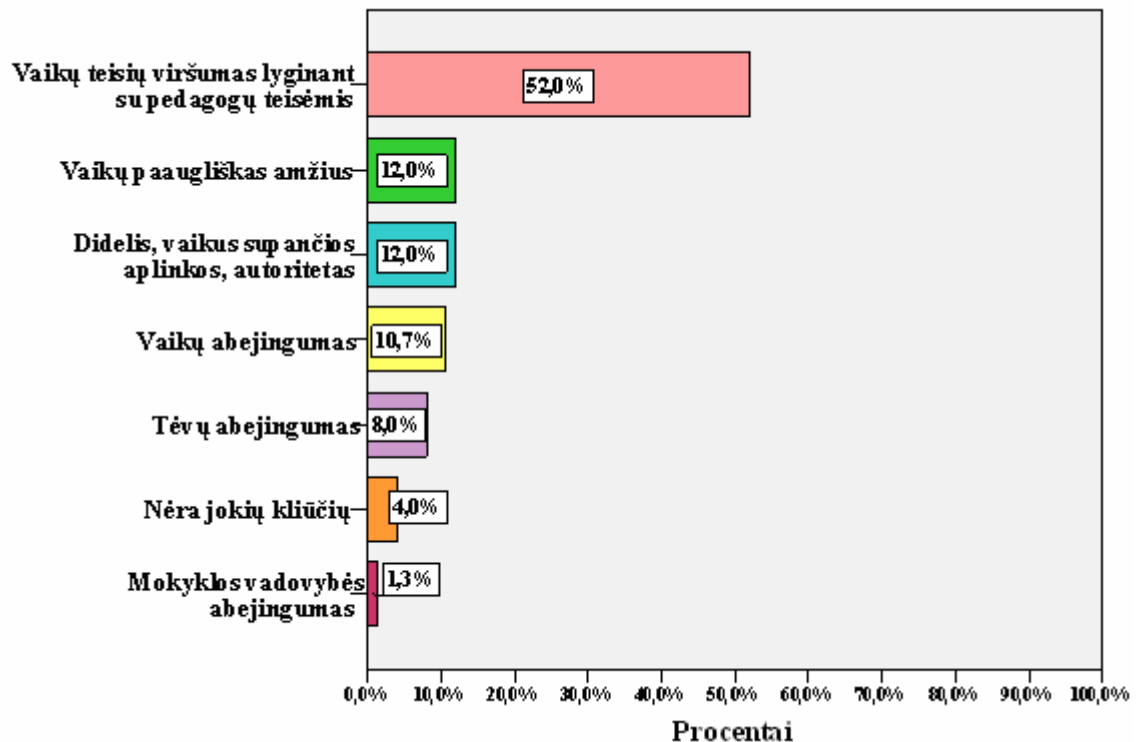

9. paveikslas. Pedagogai sprendžiantys smurto problemą bendrojo lavinimo mokykloje, bendradarbiauja su šiais asmenimis (procentais)

Smurto problema dažniausiai būna kompleksinė ir norint su ja susidoroti vienas pedagogas be aplinkinių asmenų palaikymo negali jos įveikti. Domintis šia situacija pedagogų buvo klausiama ar sprendžiant smurto problemą bendrojo lavinimo mokyklose už tai, kad mokytojai rodo iniciatyvą kovojant su šia problema gali būti taikomi paskatinimai. Tyrimas parodė, jog paskatinimus iš visų atsakiusių respondentų gauna 8.45 %, o 91.55 % jų negauna. Remiantis gautais tyrimo duomenimis, galima teigti, kad tik labai maža dalis pedagogų sulaukia paskatinimo rodant pastangas, sprendžiant smurto problemą bendrojo lavinimo mokyklose. Tokios situacijos buvimas gali slopinti pedagogų iniciatyvą imtis, kokių nors priemonių, kad būtų sumažinta agresija mokyklose. Tačiau lyginant aptariamo klausimo ir aštuntame paveiksle (žr.8 pav.) patiktus duomenis, galima matyti, jog tai, kad paskatinimų pedagogai beveik negauna, nesumažino respondentų motyvacijos imtis veiksmų kovojant su moksleivių smurtu.

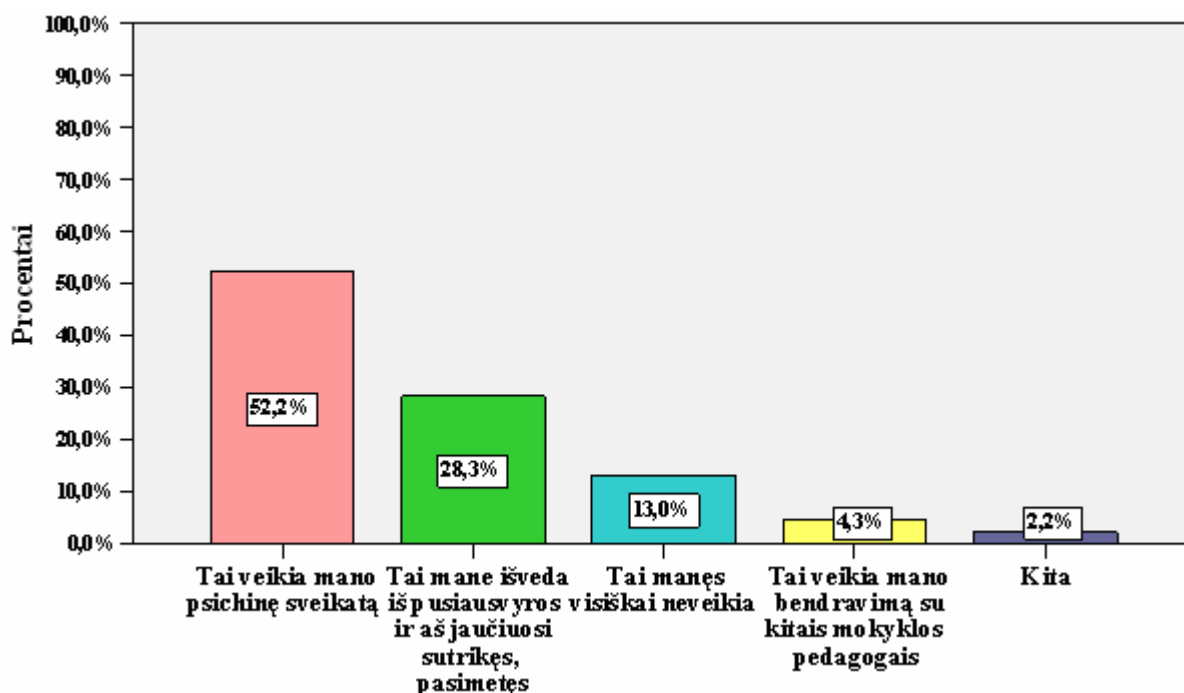
Dažniausiai vien tik geranoriško pedagogų nusiteikimo ir iniciatyvumo nepakanka sprendžiant mokinių naudojamos agresijos problemą. Respondentai išskyrė kliūtis bei sunkumus, su kuriais susiduria sprendžiant minėtąją problemą, daugiau negu pusė (52 %)

respondentų teigė, kad tai vaikų teisių viršumas lyginant su pedagogų teisėmis, kiti respondentai įvardijo vaikus supančią aplinką, vaikų paauglišką amžių, vaikų abejingumą, tėvų abejingumą, mokyklos vadovybės abejingumą. Keletas respondentų teigė, jog jokių kliūčių nėra, sprendžiant mokinių smurto problemą (žr.10 pav.).

10 paveikslas. Kliūtys trukdančios spęsti mokinių smurto problemą

Bet kokia smurto forma, panaudota prieš kitą asmenį padaro žalą taip pat ir moksleivių naudojamas smurtas neigiamai pedagogus veikia, žaloja juos fiziškai ir emociškai, įtakoja jų dirbamą mokykloje darbą. Per tyrimą buvo siekiama išsiaiškinti, kaip pedagogus asmeniškai veikia patirtas smurtas ir, kaip jis įtakoja pedagoginį darbą. Daugiau negu pusė respondentų pripažįsta, jog patirtas smurtas veikia jų psichinę sveikatą, jog išveda iš pusiausvyros ir sutrikdo – teigia daugiau nei ketvirtadalis pedagogų, mažiausia dalis atsakė - veikia bendravimą su kitais pedagogais. Pastebima tai, kad daugiau negu dešimtadalis pedagogų, prieš kuriuos smurtauja mokiniai tvirtina, jog patiriamas smurtas jų visiškai neveikia (žr.11 pav.).

11. paveikslas kaip patirtas smurtas iš moksleivių veikia pedagogus (procentais)

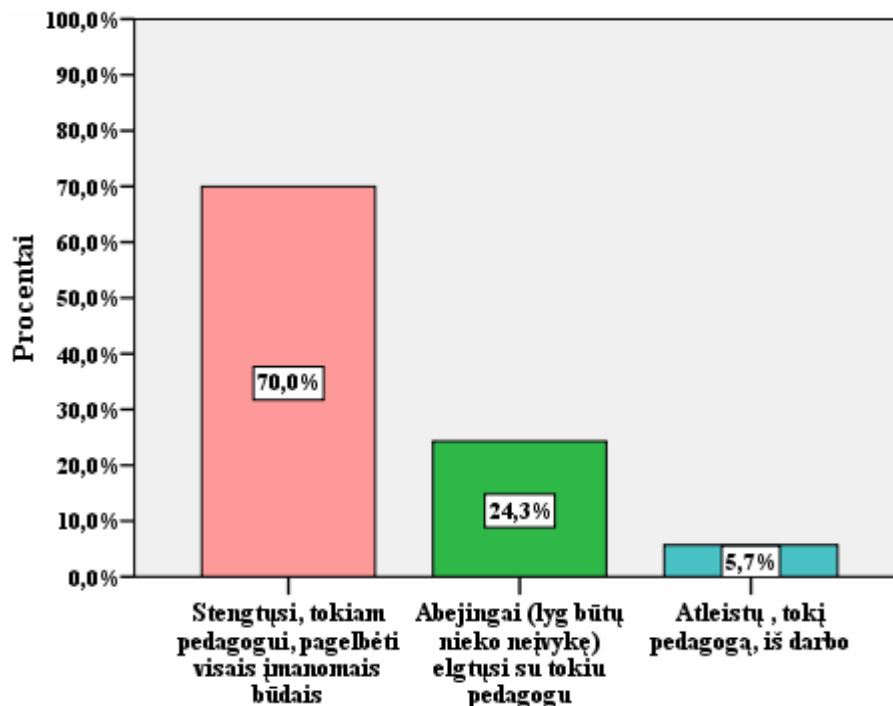
Ilgalaikis ir dažnai patiriamas smurto poveikis gali stipriai sutrikdyti psichinę sveikatą, o ko pasekoje neišvengiamai sutrinka ir fizinę sveikatą. Smurto įtakos žalą gali sušvelninti bendradarbiavimas su socialiniu darbuotoju, o ypač kuris dirba psichikos sveikatos srityje. Panaši padėti yra ir Europoje. Šveicarijoje atlikto tyrimo duomenimis, išplatintos anketos, liudija, kad kas trečias pedagogas yra emociškai (psichiškai) išsekęs. Trečdalis visų dirbančių mokytojų sakė, jog nepasirinktų šios profesijos antrąkart. Panaši padėtis ir kitose šalyse. Pavyzdžiui, dalis Vokietijos biudžetinių įstaigų darbuotojų (1994–1999 m. duomenimis) buvo pripažinti netinkami dirbti savo profesijos darbą, net 63 procentai iš jų buvo būtent mokytojai (Butkus, 2004).

Daugiau nei du trečdaliai respondentų mano, kad iš moksleivių patiriamas smurtas trumpam sutrukdo pedagoginį darbą (67,4 %), o visiškai jo neįtakoja – beveik penktadalis. Kaip minėta literatūros analizėje, ugdymo procesas gali vykti produktyviai tada, kai užtikrinama abipusė teigiama komunikacija tarp pedagogo ir mokinio. O kai teigiamo bendradarbiavimo ryšio nėra, gerų darbo rezultatų negalima tikėtis.

Pedagogas papasakodamas ir atskleisdamas savo problemą tikisi paramos ir palaikymo arba, bent jau supratimo iš artimiausios jo darbo aplinkos, tai mokyklos bendruomenės. Tyrimas parodė, jog mokyklos bendruomenės palaikymo, patiriant smurtą iš mokinių sulaukia pusė (50,0 %) atsakiusių respondentų, ir tokia pat dalis (50,0%) jos nesulaukia.

Galima daryti prielaidą, jog kas antras pedagogas nesulaukdamas paramos, ateityje patirdamas smurtą iš moksleivių nenorės savo problemos viešinti dėl to, jog nesulauks teigiamų pasekmių. Todėl mokyklos bendruomenė turėtų būti aktyvi ir tinkamai sureaguoti į minėtąją situaciją.

Pedagogų buvo klausama, kaip jų nuomone, jų mokyklos vadovybė elgtųsi su tokiu pedagogu, kuris patiria smurtą iš mokinių. Respondentai atsakė, jog stengtųsi tokiam pedagogui pagelbėti visais įmanomais būdais (70,0 %), abejingai (lyg būtų nieko neįvykę) elgtųsi su tokiu pedagogu (24,3 %), atleisť tokį pedagogą iš darbo (5,7 %) (žr.12 pav.). Kaip matoma didesnioji dalis respondentų optimistiškai nusiteikę ir mano, jog sulauktų pagalbos iš mokyklos vadovybės, jeigu nukentėtų nuo moksleivių smurto. Atsižvelgiant į tai galima manyti, jog ateityje pedagogai, patyrę smurtą iš mokinių, galėtų atviriau kalbėti apie esamą problemą.

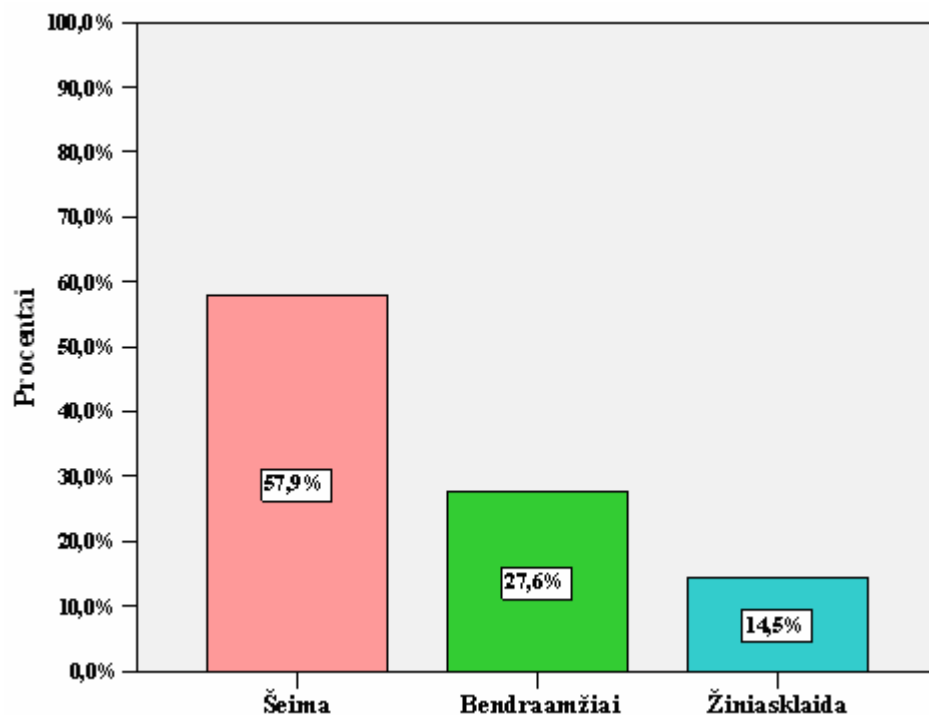

12. paveikslas. Pedagogų nuomonė, kaip jų mokyklos vadovybė elgtųsi su tokiu pedagogu, kuris patiria smurtą iš mokinių (procentais)

Agresijos naudojimas dažniausiai yra siejamas su kokiu nors tikslu, taip teigiama ir agresiją aiškinančiose teorijose. Tyrimo respondentai mano, jog moksleiviai smurtą prieš juos naudoja, nes: tokiu būdu moksleivis siekia išskirtinio dėmesio (26,8 %), moksleivis nemoka kitaip elgtis, kitokia elgesio forma išreikšti savo jausmų (19,7 %), moksleivio noras pasirodyti prieš kitus mokinius (16,9 %), toks (agresyvus) elgesys yra įprastas smurtaujančio

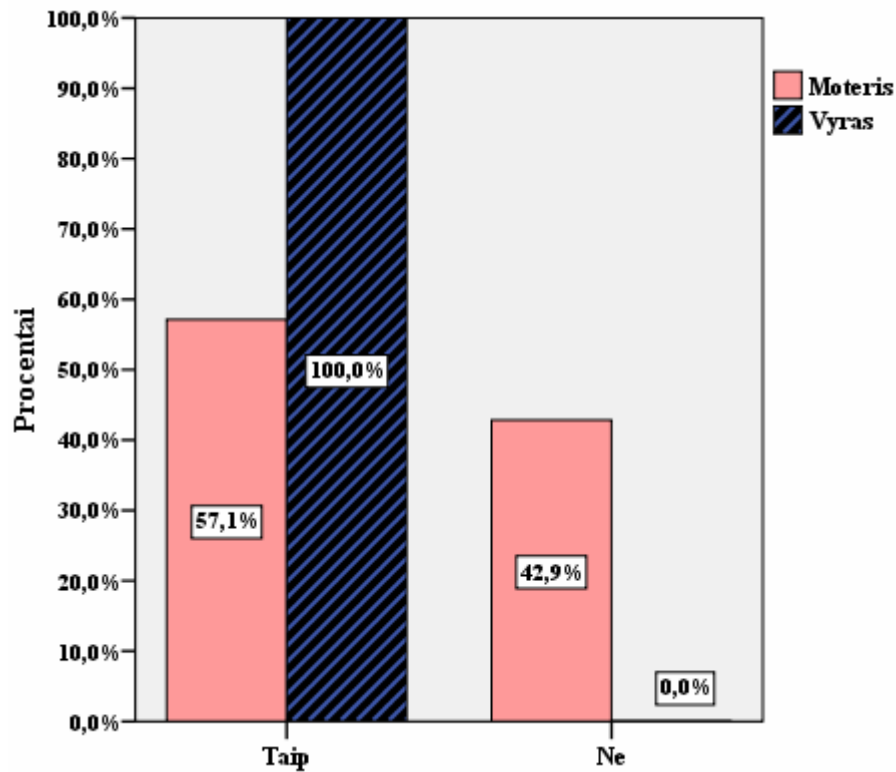
moksleivio šeimoje (15,5 %), moksleiviams nepatinka pedagogas, kaip asmuo (14,1 %), moksleiviams nepatinka dėstomas dalykas (5,6 %). Kaip kitas priežastis (1,4 %) respondentai įvardijo: mokinio amžių ir jo socialinę padėtį. Kaip matoma, pedagogai neturi vieningos nuomonės atsakydami į minėtąjį klausimą, todėl vienareikšmiškai negalima tvirtinti, kodėl moksleiviai smurtauja prieš pedagogus.

Tyrimo duomenys rodo, kad pedagogai, kaip pagrindinius aplinkos veiksniumi darančius didžiausią įtaką smurtaujančios asmenybės formavimuisi įvardijo šeimą ir bendraamžius, sekančią vietą užėmė žiniasklaida (žr.13 pav.). Remiantis analizuota literatūra, kurioje teigiama, jog mokykla ir šeima yra didžiausią įtaką nepilnamečio asmenybės formavimuisi darantys institutai, tai žvelgiant į gautus tyrimo duomenis, dalyvavę respondentai mano kitaip ir nei vienas iš jų nepaminėjo atsakymo, jog įtaką gali daryti ir mokykla.

13. paveikslas. Didžiausią įtaką darantys aplinkos veiksniai smurtaujančio mokinio asmenybės formavimuisi

Siekiant kaip įmanoma plačiau išsiaiškinti smurto prieš pedagogus problema, respondentams buvo užduotas mišrus klausimas, kuriuo klausiama: jei pedagogas nepatyrė smurto iš moksleivių, tai gal girdėjo ar matė tokį incidentą, kai mokykloje mokinys smurtauja prieš mokytoją. Atkreipiamas dėmesys į kiekybinius klausimo rezultatus, kad beveik dviem trečdaliams respondentų teko matyti ar girdėti apie tokius atvejus (žr.14 pav.).

14. paveikslas. Pedagogai matę ar girdėję apie smurto prieš pedagogus atvejus jų mokyklose

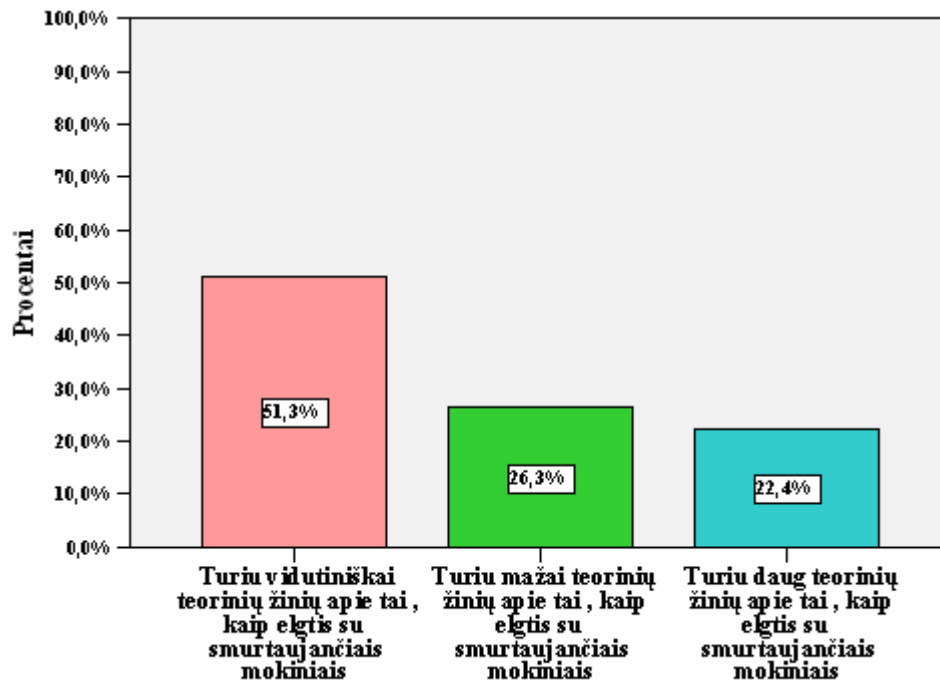
2 lentelė. Respondentų matyti ar girdėti atvejai, kai buvo smurtaujama prieš pedagogus.

Kategorija	Procentinė dalis	Subkategorijos	Procentinė dalis
Emocinis smurtas	87,5%	Pravardžiavimas girdint	28,6%
		Išplūdymas necenzūriniais žodžiais	28,6%
		Žeminimas klasės akivaizdoje	14,3%
		Ižeidinėjimas	28,6%
Fizinis smurtas	8,3%	Stumdymasis	50,0%
		Mušimas per veidą	50,0%
Seksualinis smurtas	4,2%	Nešvankios nepadorios kalbos	100%

Kokybiniai klausimo rezultatai leido išskirti tris pagrindines kategorijas, kurios atspindi kokius atvejus pedagogai matė ar girdėjo, kai buvo naudojamas smurtas. Subkategorijose įvardijami konkretūs naudoti veiksmai. Kategorijų bei subkategorijų atsakymai pateikiami

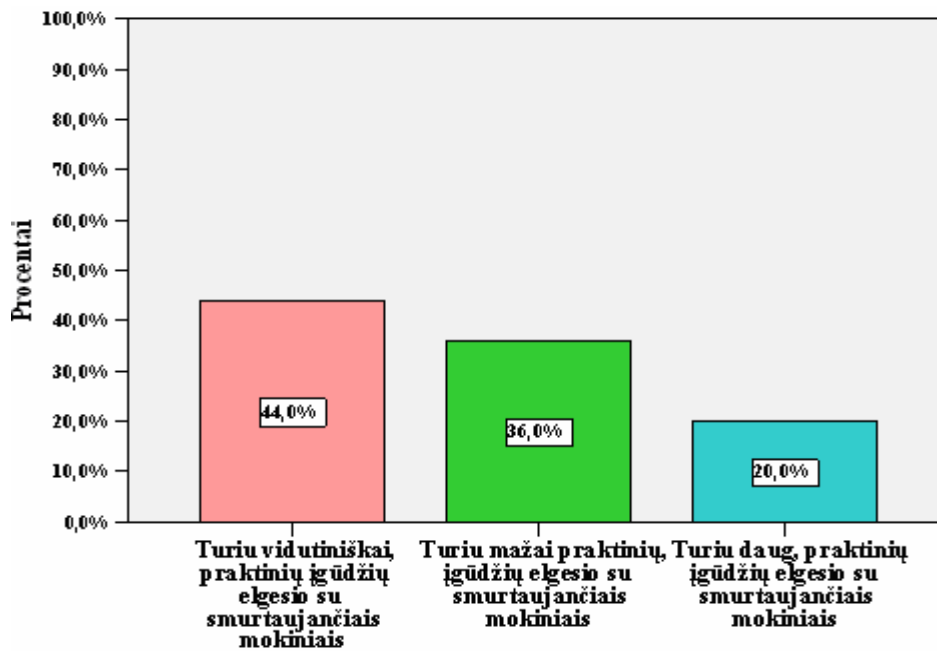
procentine išraiška. Šio klausimo rezultatai dar kartą patvirtina tai, kad didžiausią smurto dalį sudaro emocinis smurtas (žr. 2 lent.).

Pedagogas dirbdamas pedagoginį darbą privalo turėti reikiamų žinių ir įgūdžių bendradarbiauti su mokiniais. Respondentų buvo paprašyta įvertinti savo turimas žinias ir įgūdžius, elgesio su smurtaujančiais mokiniais. Pirmiausiai vertinant teorines žinias respondentai atsakė, kad turi vidutiniškai teorinių žinių apie tai, kaip elgtis su smurtaujančiais mokiniais – 51,3 %, turi mažai – 26,3, turi daug – 22,4 proc. (žr.15 pav.).

15. paveikslas. Pedagogų vertinimas savo turimų teorinių žinių, elgesio su smurtaujančiais mokiniais

Vertinant praktinius įgūdžius, elgesio su smurtaujančiais mokiniais pedagogai atsakė, kad turi vidutiniškai – 44 %, turi mažai – 36%, turi daug – 20% (žr.16 pav.). Apie penktadalį atsakiusių respondentų paminėjo, jog praktinių įgūdžių, kaip elgtis su smurtaujančiais mokiniais turi daug. Tai rodo, jog tik kas penktas pedagogas teigia, kad sprendžiant mokinių agresyvaus elgesio problemas, praktinių įgūdžių ir žinių turi daug, o būtent tiek jų ir reikia turėti dirbant mokykloje su agresyviais mokiniais.

16. paveikslas. Pedagogų vertinimas savo turimų praktinių įgūdžių, elgesio su smurtaujančiais mokiniais

Žvelgiant į tyrimo duomenis ir juos lyginant, galima manyti, jog pedagogų turimų praktinių įgūdžių ir turimų teorinių žinių kiekis skiriasi nežymiai.

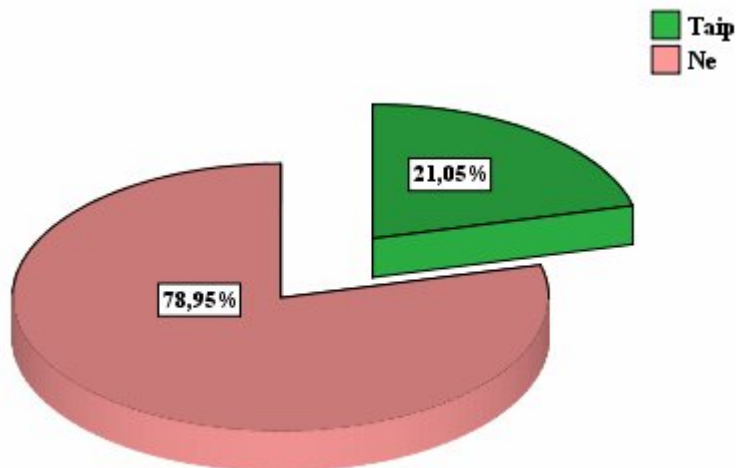
Tokių įgūdžių galima įgyti per pedagoginio ir ne tik darbo patirtį, taip pat ir dalyvaujant į vairiuose seminaruose, kuriuose aiškinam, kaip elgtis su smurtaujančiais mokiniais. Tarp atsakiusių tyrimo dalyvių 46,1 % dalyvavo seminaruose, kuriuose aiškinama ir mokoma, kaip elgtis su smurtaujančiais mokiniais, o 53,9 % nedalyvavo. Akivaizdu, kad kas antras pedagogas negauna jam reikalingos papildomos informacijos ir patarimų iš kompetentingų specialistų, apie smurto mažinimo galimybes.

Remiantis gautais tyrimo duomenimis, pedagogas patiriantis smurtą iš mokinių dažniausiai kreipiasi į mokyklos socialinį pedagogą / darbuotoją, todėl svarbu sužinoti, pedagogų nuomonę ar socialinis darbuotojas ir socialinis pedagogas yra tos pačios profesijos atstovas. Tyrime dalyvavę respondentai nurodė, kad taip, jie abu yra tos pačios profesijos atstovai 32,10 %, ne, yra skirtingų profesijų atstovai pažymėjo 68,9 % respondentų.

Tyrimu buvo siekiama atskleisti pedagogų nuomonę kas galėtų geriau padėti išspręsti smurto problemą bendrojo lavinimo mokykloje ir kodėl. Jog socialinis darbuotojas galėtų tą geriau atlikti teigė 14,7 % (aiškindami, jog gali geriau pažinti ir bendradarbiauti su moksleivio aplinka esančia ir už mokyklos ribų), kad socialinis pedagogas, atsakė 85,29 (aiškindami, kad šis specialistas turi konkrečių, reikalingų žinių dirbant su vaiku mokykloje).

Remiantis gautais duomenimis, galima teigti, jog respondentai pakankamai gerai susipažinę su socialinio darbuotojo ir socialinio pedagogo darbo specifika ir pagrindinėmis funkcijomis.

Tyrimo rezultatai parodė, jog pedagogams 21.05 % teko bendradarbiauti su socialiniu darbuotoju dirbančiu ne bendrojo lavinimo mokykloje, neteko 78.95 % respondentų (žr. 17 pav.).

17. paveikslas. Pedagogų bendradarbiavimas su socialiniu darbuotoju dirbančiu ne bendrojo lavinimo mokykloje (procentais)

Gauti rezultatai leidžia teigti, jog bendrojo lavinimo mokyklų pedagogų bendradarbiavimas su socialiniais darbuotojais už mokyklos ribų vyksta pasyviai. Šiais duomenimis remiantis, galima skatinti iš mokinių patiriančius smurtą pedagogus kreiptis pagalbos ir į už mokyklos ribų dirbančius socialinius darbuotojus.

Išvados

1. Atliktas tyrimas ir literatūros analizė leidžia daryti išvadą, kad pedagogai dirbdami pedagoginį darbą bendrojo lavinimo mokyklose patiria smurtą iš mokinių, remiantis tuo galima teigti, kad bendrojo lavinimo mokyklų bendruomenėje pažeidžiamos žmogaus teisės ir laisvės, kurios yra reglamentuotos įstatymų taip pat pažeidžiamos visuomenėje egzistuojančios moralinės ir vertybinės nuostatos.
2. Įvairios teorijos skirtingai apibrėžia agresijos atsiradimo priežastis, todėl vieno visapusiško požiūrio į minėtąsias priežastis nėra, kadangi vaikas gali turėti tiek įgimtus agresyvumo instinktus, tiek matyti, perimti ir išmokti agresyvų elgesį iš jį supančios aplinkos.
3. Remiantis literatūros analize yra keturi svarbiausi socializaciją įtakojantys veiksniai galintys lemti smurtaujančios moksleivio asmenybės formavimąsi: šeima, mokykla, bendraamžiai ir žiniasklaida, tačiau atlikto tyrimo duomenys rodo, jog pedagogų nuomonė ir literatūroje pateikiama informacija iš dalies nesutampa, kadangi pedagogai teigia, jog mokykla visiškai neįtakoja moksleivių smurtinio elgesio atsiradimo, o didžiausią įtaką agresyvios mokinio asmenybės formavimuisi daro, moksleivio šeima ir bendraamžiai.
4. Didelę dalis tiriamųjų yra linkusi spręsti egzistuojančią smurto problemą mokykloje, imdamiesi reikiamų veiksmų, tačiau už rodomą iniciatyvą minėtuoju klausimu ir patirtą smurtą iš moksleivių, pedagogai atitinkamai beveik nesulaukia jokių paskatinimų ir negauna palaikymo bei paramos iš mokyklos bendruomenės
5. Respondentai pagrindinę problemą, sprendžiant smurto problemą, įvardija, vaiko teisių viršumą lyginant su pedagogų teisėmis.
6. Tyrimo metu gauti duomenys patvirtina išsikeltą darbo hipotezę, jog pedagogai dirbdami pedagoginį darbą bendrojo lavinimo mokyklose dažniausiai susiduria su emociine smurto forma, kuri taipogi mokyklose pasireiškia ne tik prieš pedagogus.
7. Tiriamųjų teigimu, smurtą prieš pedagogus beveik devynis kartus dažniau naudoja moksleiviai berniukai, negu moksleivės mergaitės.
8. Tyrimo rezultatai atskleidė, jog daugiau negu pusė pedagogų, kurie patys asmeniškai nepatyrė smurto iš moksleivių, yra matę ar girdėję apie tokius atvejus, kai

naudojamas smurtas prieš pedagogus. Dažniausiai tokiais atvejais pasireiškianti smurto forma – emocinis smurtas.

9. Tiriamieji savo praktinių įgūdžių ir teorinių žinių, elgesio su smurtaujančiais mokiniais, lygį daugeliu atveju vertina, kaip vidutinišką arba mažą taip pat pusė respondentų niekada nedalyvavę mokymuose ar seminaruose, kuriuose informuojama, kaip elgtis su smurtaujančiais mokiniais.
10. Bendrojo lavinimo mokyklų pedagogai nėra linkę bendradarbiauti, išskirtinai su socialiniais pedagogais / darbuotojais, kurie dirba mokykloje, sprendžiant smurto problemą, tačiau pedagogai stokoja bendradarbiavimo su socialiniais darbuotojais, kurie dirba už mokyklos ribų taip apribodami savo galimybes gauti reikiamą pagalbą, nukentėjus nuo moksleivių smurto.

Rekomendacijos

Lietuvos Respublikos Vidaus Reikalų ir Švietimo ministerijoms.

- Valstybiniame lygmenyje, atsakingieji asmenys turėtų peržvelgti ir iš naujo įvertinti teisinių normų ir sistemos turinčios užtikrinti agresijos mažinimą, funkcionavimo galimybes šiandieninėje visuomenėje, o ypač bendrojo lavinimo mokyklose.

Bendrojo lavinimo mokyklų bendruomenėms

- Mokyklos bendruomenės turėtų atkreipti dėmesį į gautus tyrimo duomenis, kuriuose matoma, jog beveik pusė tyrime dalyvavusių bendrojo lavinimo mokyklų pedagogų, susiduria su smurtaujančiais mokiniais. Taip pat mokyklos vadovybė neturėtų slėpti nuo visuomenės, jog tokia problema egzistuoja.
- Bendrojo lavinimo mokyklų pedagogams turėtų būti rengiama daugiau seminarų, kurių metu turėtų būti lavinami pedagogų praktiniai įgūdžiai, kaip elgtis su smurtaujančiais mokiniais.
- Atvirai kalbant apie moksleivių naudojamo smurto prieš pedagogus problemą, turėtų būti ieškoma pagalbos ir sprendimo būdų ir už mokyklos ribų bendraujant su kitomis institucijomis ir plečiant socialinės pagalbos pedagogui ir moksleiviui tinklą. Mokyklų socialiniai pedagogai (darbuotojai), psichologai, pedagogai turėtų daugiau bendradarbiauti su socialiniais darbuotojais dirbančiais ne tik mokykloje. Tokiu būdu padedant spęsti agresijos naudojimo problemas mokinio šeimos ir bendraamžių rate. Taipogi ne mokykloje dirbančių socialinių darbuotojų individualios konsultacijos ir grupinė terapija galėtų suteikti palaikymą nukentėjusiems nuo mokinių smurto pedagogams.
- Pagalbos pedagogui galimybę turėtų užtikrinti mokykloje organizuojamas komandinis darbas kovojant su moksleivių smurtu.
- Reikėtų atkreipti dėmesį į smurtaujančius mokinius ypač berniukus: organizuoti didesnę moksleivio užimtumą, padėti spęsti moksleiviui kylančias problemas.
- Visos Druskininkų miesto bendrojo lavinimo mokyklos galėtų bendradarbiauti tarpusavyje, sprendžiant esamą problemą ir taip parodant, kad tai nėra tik vienos mokyklos problema.

Pedagogams patiriantiems smurtą iš mokinių

- Bendrojo lavinimo mokyklų pedagogai turėtų neslėpti ir nebijoti atskleisti, jog patiria smurtą iš mokinių dirbdami pedagoginį darbą.

Socialiniams darbuotojams

- Pedagogų patiriamo smurto atskleista problema bendrojo lavinimo mokyklose, turėtų būti sritis, kurioje socialiniai darbuotojai galėtų pasireikšti, kaip tarpininkai tarp mokyklos ir kitų institucijų teikiant pagalbą nukentėjusiems pedagogams. Tai galima būtų pasiekti glaudžiai bendradarbiaujant su mokyklų socialiniais pedagogais / darbuotojais.

Literatūros sąrašas

1. Augienė D., Bobrova L., Butvilas T. *Šiuolaikinio mokytojo kompetencijų ugdymo problemos*. Mokytojų ugdymas, 2005, nr. 4, p.24. ISSN 1822 – 119.
2. Baršauskienė V., Leliūgienė, I. (2001). *Sociokultūrinis darbas bendruomenėje*. Užsienio šalių patirtis Kaunas: Technologija.
3. Blažys V. (2002). *Prievarta prieš vaikus*. Nepilnamečių kriminalinė justicija. Vilnius: Vidaus Reikalų Ministerija.
4. Brasliauskienė R., Jonutytė I. (2005). *Vaikų agresyvaus elgesio prevencija ugdymo institucijoje*. Klaipėda: Klaipėdos universitetas.
5. Butkus V. (2004). *Nešaudykit mokytojų*. [žiūrėta 2006 04 07]. Prieiga per internetą: <<http://www.geografija.lt/index.asp?TopicID=229&DL=L&ArticleID=210&SearchTXT=>>>.
6. Büttner Ch. (1998). *Gyvename su agresyviais vaikais*. Vilnius: Presvilka.
7. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas IV leidimas*, (2000). Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
8. *Darbo vertybės individo gyvenime*. [žiūrėta 2006-05-19]. Prieiga per internetą : <<http://www.sociumas.lt/Lit/Nr2/darbas.asp>>.
9. *Dentologijos. I Kanto moralės koncepcija*. [žiūrėta 2006-04-07].Prieiga per internetą: <www.vsv.lt/mokymas/Morales_filosofija/2012.html>.
10. Fürst L. (1998). *Psichologija*. Vilnius: Lummen.
11. Giedrienė R. (1999). *Valstybinis psichikos sveikatos centras*. Vilnius.
12. Halder A. (2002). *Filosofijos žodynas*: Alma litera.
13. Herm S. (2004). *Praktiniai patarimai auklėtojams ir tėvams*. Alma Litera.
14. Jovaiša L. (2001). *Edukologijos pradmenys*. Šiaulių universitetas.
15. Juodraitis A. (2004). *Asmenybės adaptacija: kintamųjų sąveika*. *Mokomoji knyga*. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla.
16. Justickis V. (2004). *Kriminologija II dalis*. Vilnius: Mykolo Riomerio Universitetas.
17. *Kodėl nusikalsta nepilnamečiai?* [žiūrėta 2005-11-24]. Prieiga per internetą: <http://viesoji.policija.lt/index.php?page_id=63>.
18. Kučinskas V. Kučinskienė R. (2000). *Socialinis darbas švietimo sistemoje*. Teoriniai aspektai. Studijų knyga. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.

19. Kuzmann P., Burkard F.P, Wiedemann F. (1998). *Filosofijos atlasas*. Vilnius.
20. Kuzmickas B. (2001). *Laimė asmenybė vertybės*. Lietuvos teisės universitetas
21. Legkauskas V. (2001). *Psichologijos įvadas: paskaitų medžiaga*. Kaunas: Vytauto didžiojo universitetas.
22. Leliūgienė I. (2003). *Socialinė pedagogika*. Kaunas: Technologija
23. Leonavičius V. (2003). *Sociologija*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
24. *Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos ataskaita 2002 01 01 – 2002 12 31*. [žiūrėta 2005-11-24]. Prieiga per internetą: <<http://vaikams.lrs.lt/informaciniai/ataskaita20030519.doc>>.
25. *Lietuvos Respublikos Konstitucija*. (1992). Standartų spaustuvė.
26. *Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas // Valstybės žinios* 1996, Nr. 33-807.
27. *Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymas // Valstybės žinios Nr 2003, Nr. 63-2853*
28. Lukoševičienė I. (1995). Profesinio socialinio darbo pagrindai: „Caritas“ leidykla.
29. Matulionis A. V. (2001). *Sociologija*. Vilnius: Homo Liber.
30. Merfeldaitė O. *Socialinės pedagoginės pagalbos komanda ugdymo institucijoje: veiklos prielaidos ir organizavimo ypatumai*. *Pedagogika*, 2005, nr. 76, p. 51. ISSN 1392 – 0340.
31. Miekelaitis G. (1996). *Lietuvos filosofinė mintis chrestomatija: Aidai*.
32. Miškinis K. (2003). *Šeima žmogaus gyvenime*. Kaunas: Aušra.
33. Myers D. (2002). *Psichologija*. Kaunas: UAB Poligrafija ir informatika.
34. Motiejūnas V., (2005). *Nepilnamečių nusikaltimų socialiniai veiksniai*. [žiūrėta 2005-11-13]. Prieiga per internetą: < <http://www.sociumas.lt/Lit/nr22/nepilnameciai.asp>>
35. Nekrašas E. (2004). *Filosofijos įvadas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
36. *Nepilnamečiai padarę sunkius nusikaltimus: psichologiniai ir socialiniai ypatumai*. (2000). Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras.
37. *Nusikalstamumas ir teisėsaugos institucijų veikla 2006 (2007 m. katalogas)* .[žiūrėta 2007-10-13]. Prieiga per internetą: < http://www.stat.gov.lt/lt/catalog/pages_list/?%20id=1345&PHPSESSID=6f6fd41d7e098af10fe9cdc664cbf7c5>
38. Pikūnas J. (2000). *Asmenybės vystymasis*. Kaunas: Pasaulio lietuvių kultūros, mokslo ir švietimo centras.

39. Sakalauskas G. (2000). *Vaiko teisių apsauga Lietuvoje*. Vilnius: Vaiko teisių informacijos centras.
40. Savickytė V. (1996). *Asmenybė ir mokyklinė bendruomenė*. Šiaulių pedagoginis institutas.
41. Skeirienė D. (2006). *Kaip nuo pedagogo kompetencijos priklauso bendradarbiavimo sklaida*. [žiūrėta 2006-05-19]. Prieiga per internetą:
<http://gimtasizodis.w3.lt/skeiriene_05_2.htm>
42. Stančikaitė R. (2002). *Mokytojo profesijos įprasminimas kaip profesionalumo tobulinimo gairės*. Pedagogika. ISSN 1392 – 5016. [žiūrėta 2006-04-29]. Prieiga per internetą: http://www.leidykla.vu.lt/inetleid/ada_paed/99straipsniai/str2.pdf.
43. Suslavičius A., Valickas, G. (1999). *Socialinė psichologija teisėtvarkos darbuotojams*. Vilnius.
44. Vaišvila A. (2003), *Tarptautinė konferencija, Žiniasklaida ir asmenybės raida: nepilnamečių apsauga ir žmogaus orumas*. [žiūrėta 2006 04 07]. Prieiga per internetą:
<<http://www.3.lrs/docs2/JTT95BYV85PDF> >.
45. Vaitekoniene V. (2002). *Vaikų agresyvaus ir delinkventinio elgesio priežastys. Ryšys tarp delinkventinio elgesio ir šeimos įtakos. Delinkventinio elgesio prevencijos principai*. Nepilnamečių kriminalinė justicija. Vilnius: Vidaus Reikalų Ministerija.
46. Valickas G. (1997). *Psichologinės asocialaus elgesio ištakos*. Vilnius: Monografija.
47. *Vaiko teisių konvencija*. (1995). [žiūrėta 2005-11-13]. Prieiga per internetą:
<<http://www3.lrs.lt/cgi-bin/getfmt?C1=e&C2=19848>>.
48. Žukauskas G. (1998). *Habilitacija stresas Reabilitacija. Vadovėlis teisininkams*. Vilnius:Lietuvos teisės universitetas.
49. Winnicott D.W. (2000). *Vaikas, šeima ir išorinis pasaulis*. Vilnius: Praktiškoji psichologija.

Santrauka

Nepilnamečių nusikalstamumas pasireiškia įvairiose visuomenės srityse. Viena iš jų bendrojo lavinimo mokykla. Smurtas prieš pedagogus ir mokykla yra nesuderinami dalykai. Mokykla, tai institucija, kur vyksta ugdymo procesas, kur mokinys mokomas laikytis elgesio taisyklių, priimti visuomenėje egzistuojančias vertybes, kaip doro elgesio pagrindą. Darbo tema – moksleivių smurtas prieš pedagogus mokyklose.

Darbo tikslas – ištirti ir įvertinti, moksleivių naudojamo smurto apraiškas mokyklose pedagogų atžvilgiu, atskleidžiant pagalbos galimybes smurtą patyrusiems pedagogams.

Uždaviniai:

6. Įvertinti vertybių ir socializacijos veiksnių svarbą bei įtaką žmogui
7. Aptarti smurto atsiradimo ir naudojimo problemą visuomenėje
8. Atskleisti mokyklose dirbančių pedagogų patiriamą smurtą ir jo tipus
9. Išanalizuoti ir apibendrinti pedagogų nurodomus smurto atsiradimo veiksnius bei patirto smurto sukeltą pasekmes.
10. Nustatyti ir aptarti pagalbos galimybes, smurtą patiriantiems pedagogams

Literatūros apžvalgos dalyje pristatomas požiūris į žmogaus vertybes, agresiją aiškinančias teorijas bei išskiriami ir aptariami svarbiausi agresyvios moksleivio asmenybės formavimąsi įtakojantys veiksniai. Taip pat literatūrinėje dalyje aptariama: komunikacija ir bendradarbiavimas tarp pedagogo ir mokinio, pagalbos galimybės smurtą patyrusiam pedagogui.

Tyrimo dalyvavo 76 Druskininkų miesto bendrojo lavinimo mokyklų pedagogai. Darbe buvo naudojamas kiekybinis aprašomasis tyrimo tipas. Tyrimui buvo naudojamas apklausos raštu metodas, panaudojant klausimyną.

Tyrimo rezultatai parodė, jog mokinių smurtaujančių prieš pedagogus bendrojo lavinimo mokyklose problema yra aktuali, o dažniausiai pasitaikanti smurto forma – emocinis smurtas. Svarbiausi agresyvų mokinio elgesį įtakojantys veiksniai - šeima ir bendraamžiai. Pagalbos pedagogui atveju dažniausiai kreipiamasi į kitus pedagogus ir mokyklos pavaduotojus bei mokyklos socialinius pedagogus darbuotojus.

Remiantis tyrimo duomenimis ir darbo išvadomis pateiktos rekomendacijos

Summary

Jurkonyte R. The violence of students against teachers in Secondary schools / scientific adviser J. Pivorienė: Mykolas Romeris University,– Vilnius, 2007

Adolescence delinquency is present in all spheres of society life. One of these spheres is a Secondary school. The violence against teachers and education in school are two incompatible objects. A school is an institution where education processes take place, where a student is taught to behave according to certain rules of behavior and to accept values existing in a society as fundamentals of moral behavior.

The subject- matter of the work is the violence of students against teachers in Secondary schools.

The aim of the work is to evaluate a phenomenon of the violence of students against teachers and to disclose possibilities of helping teachers suffering from violence of adolescences.

Tasks of the work:

- 1) To assess the importance and intense of values and socialization factors to human.
- 2) To discuss violence origin and use problem in the society
- 3) To reveal violence, that secondary school working teacher suffered and identity it's types.
- 4) To analyze and summarize violence origin factors that teacher indicated and outcomes that caused suffered violence.
- 5) To establish and discuss possibilities of helping teachers suffering from violence

In the part of survey of theoretic literature, a point of view on human values, theories on aggression presented are presented, and the most important factors influencing formation of aggressive student's personality are pointed out and discussed. Moreover, in the part of theoretic literature are described: communication and collaboration between teacher and student, help possibilities for teacher who suffered from violence.

76 teachers of Druskininkai town secondary schools participated in the research. The quantity descriptive method was used in the present work. A written questioning by using questionnaires was applied in the research.

The results of the research show that the violence of students against teachers in secondary schools is a current problem. The most frequent form of violence is emotional

violence. The most important factors determining the aggressive behavior of students are families and peers. Most frequently teachers ask for help other teachers, school deputies and school social worker/teacher.

On the basis of data and of the results of the present research some recommendations are provided.

Priedai

Klausimynas

Mykolo Romerio universiteto Socialinio darbo magistro I kurso studentė Renata Jurkonytė atlieka tyrimą.

Darbo tema – Moksleivių smurtas prieš pedagogus mokyklose

Darbo tikslas – ištirti Druskininkų miesto mokyklų pedagogų patirtį, susiduriant su naudojamu moksleivių smurtu prieš juos.

Prašau, Jūsų, atidžiai perskaityti klausimyne pateiktus klausimus ir pažymėti (pavyzdžiui **X**) labiausiai jums tinkančius atsakymus. Nuoširdžiai dėkoju už Jūsų sutikimą ir kantrybę atsakant į klausimyno klausimus.

1. Jūsų nuomone, smurto problema (plačiąja prasme) Jūsų mokykloje?

- Labai aktuali
- Aktuali
- Nei aktuali, nei neaktuali
- Neaktuali
- Visiškai neaktuali

2. Kokios, Jūsų nuomone, smurto formos dominuoja Jūsų mokykloje?

(Pasirinkite **vieną**, labiausiai Jūsų nuomonę atitinkantį atsakymą)

- Nežinau
- Fizinis smurtas (stumdymas, spardymas, mušimas ir kitoks fizinio skausmo sukėlimas)
- Emocinis smurtas (tyčiojimasis, įžeidinėjimas, gąsdinimas, pravardžiavimas, šmeižimas ir kt.)
- Seksualinis smurtas (nepageidautinas kūno lietimasis, nešvankios, nepadorios kalbos, elgesys, lytinių organų demonstravimas ir pan.)
- Ekonominis smurtas (reketas, turto prievartavimas)

3. Kokių veiksmų imatės, siekdami išspręsti smurto problemą Jūsų mokykloje?

(Pasirinkite **vieną**, labiausiai Jūsų nuomonę atitinkantį atsakymą)

- Dalyvauju prevencinėje veikloje
- Organizuoju prevencinę veiklą
- Bandau smurtaujančių mokinių elgesį kontroliuoti savais metodais
- Tik pranešu mokyklos vadovybei apie smurtaujančius mokinius

4. Su kuo Jūs dažniausiai bendradarbiaujate sprenddami smurto problemą Jūsų mokykloje?

(Pasirinkite **vieną**, labiausiai Jūsų nuomonę atitinkantį atsakymą)

- Mokyklos direktoriumi (-e)
- Mokyklos pavaduotojais
- Kitais mokytojais
- Mokyklos socialiniu (-e) pedagogu (-e) / darbuotojui (-a)
- Mokyklos psichologu (-e)
- Kitais mokyklos personalo darbuotojais
- Vaikų teisių apsaugos darbuotojais
- Kitų mokyklų darbuotojais, pedagogais
- Kitomis organizacijomis
- Smurtaujančių mokinių tėvais
- Su niekuo nebendradarbiauju, sprendžiant smurto problemą

5. Ar Jūsų mokykloje taikomi paskatinimai pedagogams, kurie rodo iniciatyvą sprenddami mokinių smurto problemą?

- Taip
- Ne

6. Su kokiomis kliūtimis, sunkumais Jums tenka susidurti sprendžiant smurto problemą?

(Pasirinkite **vieną**, labiausiai Jūsų nuomonę atitinkantį atsakymą)

- Nėra jokių kliūčių
- Vaikų teisių viršumas lyginant su pedagogų teisėmis
- Didelis, vaikus supančios aplinkos, autoritetas
- Vaikų paaugliškas amžius
- Vaikų abejingumas
- Tėvų abejingumas
- Mokyklos vadovybės abejingumas

7. Kaip manote, kurie iš išvardintų aplinkos veiksnių turi didžiausią įtaką smurtaujančio mokinio asmenybės formavimuisi? (Pasirinkite **vieną**, labiausiai Jūsų nuomonę atitinkantį atsakymą)

- Šeima
- Mokykla
- Bendraamžiai
- Žiniasklaida

8. Kaip manote, ar įmanoma agresyviai besielgiančio mokinio elgesį pakeisti?

(Pasirinkite **vieną**, labiausiai Jūsų nuomonę atitinkantį atsakymą)

- Visiškai nesutinku
- Nesutinku
- Nesu tikras
- Sutinku
- Visiškai sutinku

9. Koku būdu galima būtų tai efektyviausiai padaryti?

(Pasirinkite **vieną**, labiausiai Jūsų nuomonę atitinkantį atsakymą)

- Rodant / atkreipiant dėmesį į smurtaujančią mokinį
- Prevencinėmis priemonėmis
- Vedant individualius pokalbius smurtaujančiam mokiniui
- Organizuojant užimtumą smurtaujančiam mokiniui
- Svarstant mokinius mokyklos vadovybės posėdžiuose
- Padedant policijai
- Visais galimais ir įmanomais metodais

10. Kaip vertinate savo turimas teorines žinias apie tai, kaip elgtis su smurtaujančiais mokiniais?

(Pasirinkite **vieną**, labiausiai Jūsų nuomonę atitinkantį atsakymą)

- Turiu daug teorinių žinių apie tai, kaip elgtis su smurtaujančiais mokiniais
- Turiu vidutiniškai teorinių žinių apie tai, kaip elgtis su smurtaujančiais mokiniais
- Turiu mažai teorinių žinių apie tai, kaip elgtis su smurtaujančiais mokiniais

11. Kaip vertinate savo turimus praktinius įgūdžius, elgesio su smurtaujančiais mokiniais?

(Pasirinkite **vieną**, labiausiai Jūsų nuomonę atitinkantį atsakymą)

- Turiu daug praktinių įgūdžių elgesio su smurtaujančiais mokiniais
- Turiu vidutiniškai praktinių įgūdžių elgesio su smurtaujančiais mokiniais
- Turiu mažai praktinių įgūdžių elgesio su smurtaujančiais mokiniais

12. Ar teko Jums dalyvauti kokiuose nors kursuose ar seminaruose, kuriuose aiškinama, kaip elgtis su smurtaujančiais mokiniais?

- Taip
- Ne

13. Mokykloje, kurioje dirbate yra:

- Socialinis darbuotojas
- Socialinis pedagogas

14. Kaip Jūs manote, socialinis darbuotojas ir socialinis pedagogas yra tos pačios profesijos atstovas?

- Taip
- Ne

15. Kas, Jūsų nuomone, galėtų geriau padėti išspręsti smurto problemą mokykloje?

- Socialinis darbuotojas (parašykite kodėl) _____
- Socialinis pedagogas (parašykite kodėl) _____

16. Ar jums teko bendradarbiauti su socialiniu darbuotoju, dirbančiu ne mokykloje, sprendžiant mokinių smurto problemą?

- Taip
- Ne

17. Su kokiomis, prieš Jus naudojamomis smurto formomis, dirbant pedagoginį darbą, Jums tenka susidurti?

(Galimi **keli** atsakymai). Jeigu į šį klausimą atsakėte „neigiamai“, žiūrėkite 25 klausimą.

- Nesusiduriu, su prieš mane naudojamu smurtu
- Fizinio smurtu (stumdymas, spardymas, mušimas ir kitoks fizinio skausmo sukėlimas)
- Emociniu smurtu (tyčiojimas, išveidėjimas, gąsdinimas, pravardžiavimas, šmeižimas ir kt.)
- Seksualiniu smurtu (nepageidautinas kūno lietimasis, nešvankios, nepadorios kalbos, elgesys, lytinių organų demonstravimas ir pan.)
- Ekonominiu smurtu (reketas, turto prievartavimas)

18. Kokio amžiaus mokiniai dažniausiai smurtauja prieš Jus?

(Pasirinkite **vieną**, labiausiai Jūsų nuomonę atitinkantį atsakymą)

- 10 – 14 metų amžiaus
- 15 – 16 metų amžiaus
- 17 – 19 metų amžiaus

19. Kas dažniau smurtauja prieš Jus?

(Pasirinkite **vieną**, labiausiai Jūsų nuomonę atitinkantį atsakymą)

- Berniukai
- Mergaitės

20. Kaip asmeniškai veikia Jus iš moksleivių patiriamas smurtas?

(Pasirinkite vieną, labiausiai Jūsų nuomonę atitinkantį atsakymą)

- Tai manęs visiškai neveikia
- Tai veikia mano bendravimą su kitais mokyklos pedagogais
- Tai veikia mano psichinę sveikatą
- Tai veikia mano fizinę sveikatą
- Tai veikia mano bendravimą su artimaisiais, šeimos nariais
- Tai mane išveda iš pusiausvyros ir aš jaučiuosi sutrikęs, pasimetęs
- . Kita

21. Kaip iš moksleivių patiriamas smurtas įtakoja Jūsų pedagoginį darbą?

(Pasirinkite vieną, labiausiai Jūsų nuomonę atitinkantį atsakymą)

- Ilgam sutrukdo pedagoginį darbą
- Trumpam sutrukdo pedagoginį darbą
- Tai neįtakoja pedagoginio darbo

22. Kaip elgiatės su tais mokiniais, iš kurių patiriate smurtą?

(Pasirinkite vieną, labiausiai Jūsų nuomonę atitinkantį atsakymą)

- Taip pat, kaip ir su kitais, nesmurtaujančiais mokiniais, neišskiriu jų iš kitų moksleivių
- Ignoruoju tokius mokinius
- Mėginu su agresyviai besielgiančiu mokiniu pasikalbėti apie tai, kodėl jis taip elgiasi
- Bendrauju su tokiu mokiniu griežtu pakeltu tonu
- Konfrontuoju su tokiu mokiniu
- Kita

23. Kam pirmiausiai pasakote, jog patiriate smurtą iš mokinių?

(Pasirinkite vieną, labiausiai Jūsų nuomonę atitinkantį atsakymą)

- Mokyklos direktoriui (-ei)
- Mokyklos pavaduotojams
- Kitiems mokytojams
- Mokyklos socialiniui (-ei) pedagogui (-ei) / darbuotojui (-ei)
- Mokyklos psichologui (-ei)
- Pranešate apie tai policijai
- Savo artimiesiems, šeimos nariams
- Niekam apie tai nesakau

24. Ar jaučiate paramą, palaikymą iš mokyklos bendruomenės dėl to, jog patiriate smurtą iš mokinių?

- Taip
- Ne

25. Jeigu Jūs iš mokinių nepatyrėte smurto, tai gal girdėjote ar matėte tokį incidentą, kai „Jūsų mokykloje, mokinys smurtautų prieš pedagogą“

- Taip (Trumpai apibūdinkite situaciją)

Ne

26. Kodėl, Jūsų manymu, moksleiviai naudoja smurtą prieš pedagogus?

(Pasirinkite vieną, labiausiai Jūsų nuomonę atitinkantį atsakymą)

- Moksleiviams nepatinka dėstomas dalykas
- Moksleiviams nepatinka pedagogas, kaip asmuo
- Moksleivio noras pasirodyti prieš kitus mokinius
- Pedagogas pats išprovokuoja agresyvų moksleivio elgesį
- Moksleivis nemoka kitaip elgtis, kitokia elgesio forma išreikšti savo jausmų
- Agresyvus elgesys yra įprastas smurtaujančio moksleivio šeimoje
- Tokiu būdu moksleivis siekia išskirtinio dėmesio
- Kita

27. Jūsų nuomone, Jūsų mokyklos vadovybė, esant smurto prieš pedagogą atvejams:

(Pasirinkite vieną, labiausiai Jūsų nuomonę atitinkantį atsakymą)

- Bandytų visais įmanomais būdais tokius atvejus nusišalinti tiek nuo mokyklos bendruomenės, tiek nuo visuomenės
- Bandytų tokius atvejus spręsti tik tarp mokyklos bendruomenės narių
- Neslėptų tokių atvejų ir stengtųsi juos spręsti pasitelkdami visą įmanomą pagalbą

28. Kaip manote, kaip Jūsų mokyklos vadovybė elgtųsi su tokiu pedagogu, kuris patiria smurtą iš mokinių?

(Pasirinkite vieną, labiausiai Jūsų nuomonę atitinkantį atsakymą)

- Stengtųsi tokiam pedagogui pagelbėti visais įmanomais būdais
- Abejingai (lyg būtų nieko neįvykę) elgtųsi su tokiu pedagogu
- Atleistų tokį pedagogą iš darbo

29. Koks yra Jūsų išsilavinimas?

- Vidurinis
- Aukštesnysis
- Aukštasis neuniversitetinis
- Aukštasis universitetinis

30. Ar Jūsų įgyta profesija atitinka, Jūsų dėstomą dalyką?

- Taip
- Ne

31. Jūsų pedagoginio darbo stažas: _____

32. Jūsų lytis:

- Moteris
- Vyras

33. Jūsų amžius: _____

Dėkoju už Jūsų kantrybę ir nuoširdžius atsakymus.

Renata Jurkonytė

Hipotezė. Pedagogai dirbantys bendrojo lavinimo mokyklose, dažniausiai iš moksleivių patiria emocinį smurtą.

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	6,852(a)	3	,077
Likelihood Ratio	5,022	3	,170
Linear-by-Linear Association	,222	1	,637
N of Valid Cases	72		

a 5 cells (62,5%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,17.